

Kerk

M A G A Z I N E

Onafhankelijk facilitair vakblad voor kerken

Zo besparen kerken energie

Korte klap & lange termijn, verduurzaming & infrarood

Elza Kuyk: meervoudig gebruik biedt kansen én zorgt voor wrijving • Forse renovatie Christelijk-Gereformeerde Sionskerk Damwâld • Sandra de Vreede en Marianne Polderman beheren een Haags kerkhof • Fryske Bijbelrestauratie • Silasgroep: Geluk gaat, Hoogenboom komt • 9,5 miljoen voor monumenten in het aardbevingsgebied • Oude behangsels in de Portugese synagoge • Fleringen koopt kerk terug • Tooropramen in KoepelKathedraal Haarlem • Nieuwbouw- en verbouwnieuws van Apeldoorn tot Zeeland.

Kerkomroep.nl: uw kerkdienst in beeld en/of geluid

- Diensten beschikbaar via: tablet, smartphone, TV en computer
- Live en uit Archief
- Gratis App
- Oók voor gebruik met Chromecast
- Oók voor gebruik met AppleTV
- Oók voor gebruik met HumaxTV+ H3

De kerk dichtbij, maak verbinding!

Kerkomroep.nl

Jouw kerk ook op kerkomroep.nl?

Ga naar www.kerkomroep.nl en meld je vandaag nog aan!

www.kerkomroep.nl · info@kerkomroep.nl

Kerkomroep.nl is het distributieplatform van sIKN.

Mediastreaming

Uw eigen kerk in huis!

Full HD
1080

sIKN verbindt

- Verbindt mensen thuis met de kerk
- Mediastreaming
- Geluid én beeld
- Van alleen geluid tot Full HD

Meer weten over mediastreaming van sIKN?
Bezoek onze website www.sikn.nl of bel 0182 - 750 520.

Wel zo vertrouwd! sIKN blijft verbinden

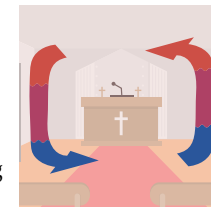
4 Zo besparen kerken energie

Ook bij kerken rijzen de energiekosten de pan uit. Stijgingen van 600% zijn geen uitzondering. Wie zonnepanelen heeft, profiteert nu van gratis stroom. Wie nog gas stookt, staat voor serieuze problemen en zoekt oplossingen.

Verwarm de mensen

Het warm stoken van de kerkzaal, wil het een beetje behaaglijk worden, vraagt tijd, energie en tegenwoordig veel geld. Een alternatief is de inzet van infrarood verwarming.

De kerk is (niet meer) van ons

Het gaat niet vanzelf goed, wanneer een kerkelijke gemeente de exploitatie van haar gebouw uitbesteed aan een derde partij. Meervoudig gebruik biedt kansen én zorgt voor wrijving.

Sionskerk Damwâld

Een grote renovatie van de bijna vijftig jaar oude Christelijk-Gereformeerde Sionskerk in Damwâld kostte bijna een half miljoen euro. Oude toiletten leidden tot ingrijpende werkzaamheden.

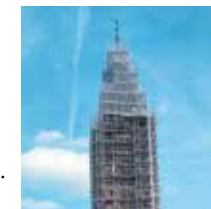
Werken voor het kerkhof

De begraafplaats naast de 13e-eeuwse Abdijkerk, het oudste gebouw van Den Haag, wordt beheerd door het Kerkelijk Bureau van de Protestantse Kerk Den Haag.

Grote beurt voor de toren

Het is een imposante aanblik: de toren van de Grote Kerk in Apeldoorn staat helemaal in de steigers. Er is een grote beurt gaande, die half december zal zijn afgerond. Kosten: € 360.000.

Brielse Huiskamer

Begin mei 2022 opende de Brielse Huiskamer haar deuren, in de consistoriekamer van de Catharijnekkerk. Van maandag tot vrijdag van tien uur 's ochtends tot vijf uur 's middags is iedereen welkom.

Jaargang 13 – nr. 4 December 2022

Kerkmagazine verschijnt viermaal per jaar en wordt verspreid onder kerkrentmeesters, koster, beheerders etc. in alle kerken in Nederland.

Eindredactie Kees Posthumus

Medewerkers in dit nummer
Korstiaan van Vliet, Dick Vos, Margot C. Berends, Marco van de Wetering

Uitgever Marco van de Wetering

Foto voorzijde

Een warmteverdelers

Foto: DWA

Advertentie exploitatie

ER-Communicatie

Ed Rothuis

T +31 (0)6 270 288 77

E info@er-communicatie.nl

I www.er-communicatie.com

Vormgeving

Origin Media Venture

Martine van der Peijl

E info@originmedia.nl

I www.originmedia.nl

Uitgever

Helderblauw BV

Postbus 209

3770 AE Barneveld

T 0342 712 512

E kerkmagazine@helderblauw.nl

I www.kerkmagazine.nl

KvK 08178996

BTW nr: 8197.23.393.B01

Adreswijziging

Wilt u een adreswijziging

van uw kerk doorgeven?

Ga dan naar

www.helderblauw.nl/

adreswijziging-kerken

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, digitaal of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

© 2022 – Helderblauw, Barneveld

Kerk

MAGAZINE

Zo besparen kerken energie

Ook bij kerken rijzen de energiekosten de pan uit. Stijgingen van 600 % zijn geen uitzondering. Wie zonnepanelen heeft, profiteert nu van gratis stroom. Wie nog gas stookt, staat voor serieuze problemen en zoekt oplossingen.

Tekst: **Kees Posthumus** | Beeld: **DWA**

Er zijn bedrijven die kerken helpen bij het vinden van de oplossingen. Peter van den Hil is energieadviseur bij DWA, een bureau dat werkt aan duurzame oplossingen en het verlagen van het energiegebruik. Het bedrijf koos het begrip ‘rentmeesterschap’ als de basis voor hun morele kompas. Van den Hil: “Ik adviseer onder andere kerken. Dat werk ligt mij goed, vanwege mijn eigen kerkelijke betrokkenheid. Ik ben lid van de Gereformeerde Gemeente in Gouda. Als ik de aanvragen en offertes die wij krijgen en uitbrengen overzie, dan betreft dat de volle breedte van de kerkelijke gezindten in Nederland.”

Zijn er korte klappen te maken om energie te besparen?

Van der Hil: “Ja, zeker. Heel simpel: zet de thermostaat een of twee graden lager, elke graad minder bespaart. Eén graad minder verwarmen scheelt 7 % stookkosten.

Ook niet moeilijk: goed kijken naar de instellingen van de huidige verwarmingsinstallatie. Er is winst te pakken door de stooktemperatuur van de ketel te verlagen, mits je bereid bent te accepteren dat opwarming iets langer duurt. Als het erg koud wordt, dan kun je tijdelijk terugschakelen naar een hogere temperatuur. Nog een eenvoudige ingreep: gebruik minder buitendeuren, gebruik de tochtsluis of voeg er een toe. Natuurlijk moet de kerkdeur gastvrij ruim open staan. Maar als daardoor de warmte de ruimte uit vliegt, waarom dan niet op koude dagen de tochtsluis gebruiken. Onderzoek bij sluiten van winkeldeuren wijst op serieuze energiebesparing, terwijl de omzet niet daalt. Waarom zouden we dat bij kerken dan niet doen? Moet je toch verlichting vervangen? Overweeg dan altijd of er zuiniger alternatieven zijn. Ook kun je het ventilatiesysteem, met warmteterugwinning, gebruiken om de kerk warm stoken, waarna je een uur van te voren bij stookt met de vloerverwarming. Vaak gebeurt dat andersom. Het is misschien een beetje eng om het uit te proberen, omdat men soms huiverig is voor eventuele klachten. Aan de andere kant: je kan prima uitleggen waar we het voor doen. Het

“*Het alternatief is dat de collectezak een keer extra rond moet gaan*”

alternatief is dat de collectezak een keer extra rond moet gaan.”

Dat is de korte klap, nu de lange.

“Wij helpen veel kerken met een advies op het terrein van energiebesparing en isolatie. Echt uitvoeren van de plannen is fase twee, die nu langzamerhand op gang komt. Het gaat nu gebeuren. De kerken kennen lange beslustrajecten, er moet draagvlak worden gecreëerd. Het uitgeven van geld is binnen een bedrijf gemakkelijker dan in een kerk. Wij hebben niet altijd zicht op wat er na de advisering precies gebeurt. Binnen een gemeente zitten mensen met allerlei achtergronden, vaak ook met inzicht en kennis op het terrein van klimaattechniek en installatie. Dat zorgt ervoor dat de zelfwerkzaamheid groot is. In de Gereformeerde Gemeente Amersfoort zijn wij volop aan de gang

Door leden gesponsorde zonnepanelen

met plannen voor de verbetering van de ventilatie. Dat begon klein, toen vanwege corona de noodzaak van een goede ventilatie duidelijk werd. In de bouwcommissie van Amersfoort zitten veel techneuten, die betrokken en kritisch meekijken en het leuk vinden om allerlei mogelijkheden te onderzoeken. Zij hebben er tijd voor, dat bespaart op de uren die wij er als bedrijf in moeten steken. Ik word af en toe gevraagd om ‘kritisch mee te denken’, dat blijft beperkt tot een paar uur per keer. Deze gemeentelieden hebben veel meer kennis van het gebouw dan ik. Wij starten altijd wel met een locatiebezoek, om een indruk te krijgen van waar het over gaat. Daar haal je veel informatie uit. Iedere kerk is anders, en wordt ook anders gebruikt. De mensen die er elke week kerken en vergaderen weten veel meer van de hoed en de rand.”

Bij het plannen van een goed ventilatiesysteem komt direct het energieverbruik in beeld. De installatie wint ook warmte terug. “De CV-ketels komen ter sprake. Wat kunnen we doen om warmte duurzaam op te wekken en hoe interessant is dat, ook financieel? In Amersfoort was de regeltechniek van de verwarmingsinstallatie verouderd en aan vervanging toe. Dat kun je

beter nu meenemen in het project, dan over twee jaar pas doen. Door bijvoorbeeld een signaal van de thermostaat in de kerkzaal of van de koster die het geprogrammeerd heeft, zorgt slimme regeltechniek wat er moet gebeuren om dat voor elkaar te krijgen. Hoe snel moet de ketel gaan branden, hoe vroeg, op welke temperatuur, en tegenwoordig ook: hoe wordt de warmtepomp optimaal ingezet? Op zeker moment verouderd regeltechniek. Na zo’n vijftien jaar gebruik worden geen reserveonderdelen meer geleverd, of is uitbereiding niet meer mogelijk en moet er vernieuwd worden. 2025 wordt een jaar waarin veel kerken die gebruiken maken van apparatuur van PRIVA moeten vernieuwen. Noodgedwongen, maar het biedt wel kansen om de aansturing slimmer, duurzamer en daarmee zuiniger te laten plaatsvinden. Slimmere opwarming en een programma met

kloktijden, bijvoorbeeld. Neem de afzuiging van de toiletten die soms de hele dag aan staat. Die kun je ook aansluiten op een bewegingsmelder of het alarmsysteem, zodat het alleen in werking is als er mensen in het gebouw aanwezig zijn. De term daarvoor is ‘sturen op aanwezigheid’, alleen verwarmen en ventileren als het nodig is.”

Is dat nog geen gemeengoed in de Nederlandse kerken?

“Helaas niet. Bij sommige verouderde installaties stapt de koster op zaterdagavond op zijn of haar fiets, rijdt naar de kerk en zet de verwarming aan. ‘Dan weet ik zeker dat het morgenochtend warm is’. Soms is het dan midden in de nacht al warm in de kerkzaal, terwijl het nog uren duurt voordat de kerkdienst begint. Moderne regeltechniek zorgt ervoor dat het zondag precies op tijd in orde is.

Deze koster op de fiets is geen verouderd beeld, het gebeurt. Ik ken twee types koster. Kosters die het heel interessant vinden om de installatie zo slim en zuinig mogelijk te bedienen en te leren wat daarvoor nodig is. En kosters die koster willen blijven, en geen ambitie of zin hebben om installatiedeskundige te worden. Het is absoluut noodzakelijk om in het verhaal van energiebesparing de

“*Alleen verwarmen en ventileren als het nodig is*”

“*Eén graad minder verwarmen scheelt 7 % stookkosten*”

Een warmteverdeler

koster mee te nemen. Hij moet uitleg kunnen geven aan kerkbezoekers die vragen hebben over temperaturen en ventilatie.

Slimmer stoken gaat samen met isoleren, toch?

“Zodra we warmte het gebouw in pompen, rijst de vraag of we niet eerst de schil zouden moeten aanpakken. ‘Schil’ is een technische term voor de buitenste omtrek van het gebouw: gevel, vloer, dak en beglazing. Er zijn berekeningen die laten zien wat percentueel het energieverlies is, als er niet of niet goed geïsoleerd wordt. Bijvoorbeeld: 35% verlies via het dak, 5% via de vloer.

Dat geeft je ook inzicht in wat het oplevert als je het aanpakt. Een rekenprogramma laat zien hoe

dat werkt bij eerdere, misschien verouderde isolatiemaatregelen. Bijvoorbeeld: slecht geïsoleerde spouwmuren bijvullen of het effect van aanbrengen van extra isolatie bij een geplande dakrenovatie. Het effect kun je van te voren inschatten, waarmee je ook zicht krijgt op de terugverdiëntijd.”

De hoge brandstofprijzen kunnen kerkrentmeesters over de drempel helpen.

“De overheid helpt daar een handje bij, bijvoorbeeld door de DUMAVA-subsidieregeling, die in oktober open ging. Daarmee kan 30% van de investering in energiebesparende maatregelen worden gesubsidieerd. Een warmtepomp heeft een

terugverdiëntijd van acht tot tien jaar. Stel dat van de aanschafkosten 30% wordt vergoed, dan wordt de terugverdiëntijd een derde korter. De vloer kun je isoleren door er luchtzakken onder te hangen. Bedrijven beloven daarmee enorme besparingen. De ervaring leert dat

“

De overheid helpt door de DUMAVA-subsidieregeling

het ervan afhangt of het optimaal toegepast kan worden. De vaak toegepaste optie met PUR-schuim staat tegenwoordig ter discussie, omdat er milieuschade uit kan voortkomen. Gelukkig wordt de milieupact van maatregelen steeds vaker meegewogen.

Het isoleren en verduurzamen van oude monumentale kerken wordt als extra uitdaging gezien. Het helpt om te kijken naar de afzonderlijke onderdelen van de schil. Het zuinig verwarmen van hoge ruimtes in monumentale kerken met bestaande verwarmingssystemen blijft lastig. Je gebruikt de kerk een dag in de week en moet je afvragen of je dat de hoge investering waard vindt.

Wat je ook kun doen: de ruimtetemperatuur laag houden en door vloerverwarming onder de banken de ruimte verwarmen waar mensen zitten. Daar ontstaat een klein, comfortabel gebied. Het is natuurlijk lekkerder als de gehele ruimte op temperatuur is. Maar dit is een prima compromis, met lagere

stookkosten en de mogelijkheid om met een duurzame warmteopwekker zoals een warmtepomp te verwarmen. Nadeel is dat je alle banken er uit moet halen, om een verwarmingssysteem aan te brengen op de bestaande vloer waarna de banken moeten worden teruggeplaatst.

Zijn er nog meer opties voor monumentale kerken?

“Een andere oplossing zag ik in Utrecht, waar de kerkzaal in de winter verkleind wordt. Er komt een kunststofplafond te hangen en er zijn glazen scheidingswanden geplaatst. Daardoor hoeft een veel kleiner deel van de kerk verwarmd te worden. Je kunt ook denken aan elektrische verwarming, voor een korte periode, bijvoorbeeld door infrarood panelen of in de zitkussen op de kerkbanken. Of flexibele, verwarmde kussens, die je kunt opladen met de zonnepanelen op het dak van je kerk. Iedere situatie, iedere kerk is anders. Soms adviseren we grote kerken om

rouw- en trouwdiensten 's winters niet in de kerkruimte te houden, maar in een kleinere zaal. Ook slim gebruik van nevenruimten kan bijdragen aan energiebesparing. Gebruik bijvoorbeeld één ruimte voor alle doordeweekse activiteiten, zodat niet steeds een andere ruimte opgewarmd moet worden. Of cluster activiteiten juist op slechts één avond in de week. Wat is er mis om een kindernevendienst of de zondagschool in de toch al opgewarmde kerkenraadskamer te houden? Dwingend opleggen kan natuurlijk niet, wel kun je het de kerkrentmeesters in overweging geven.”

Nog nieuwe ontwikkelingen?

“Momenteel onderzoeken wij of er manieren zijn om de warmte die op zondag in de kerkzaal is gestopt, opnieuw te gebruiken om op maandag de zalen te verwarmen. Anders gezegd: op maandagavond warm zitten met de restwarmte van de dag ervoor.

Met behulp van een warmtepomp kan de energie die bijvoorbeeld nog in de vloer van de kerkzaal aanwezig is efficiënt op een hogere temperatuur in andere ruimten worden afgegeven via radiatoren of ook vloerverwarming. De kerkzaal zou in de loop van de week toch wel afkoelen. Nu kun je de warmte op maandag nog voor een deel hergebruiken. Technisch heeft dat nogal wat voeten in de aarde, wij onderzoeken of dat rendabel kan.”

▲ Een tochtsluis, om warmteverlies in de winter te verminderen

◀ Een warmtepomp op een dak van een kerk

Welke onderwerpen houden uw kerk bezig?

Tijdens de Kerkenbeurs is er altijd een breed opgezet programma met presentaties en workshops. Door enquêtes die bezoekers achteraf invullen blijkt dat het programma ook zeer wordt gewaardeerd.

Voor de aanstaande Kerkenbeursen vragen wij degenen die het werk doen in de kerk, welke onderwerpen voor hen belangrijk zijn. Dus bent u kerkrentmeester, lid van een Commissie van Beheer, koster, kerkbestuurder of anderszins betrokken bij beheer van de kerk of ondersteuning tijdens de kerkdiensten? Geeft u dan aan ons door welk onderwerp u graag behandeld zou willen zien in het programma.

De eerstvolgende Kerkenbeursen

Kerkenbeurs Noord

17-18 maart 2023

Hanze Plaza, Groningen

Kerkenbeurs Zuid

30 maart 2023

Grote of Maria Magdalenakerk, Goes

Geef uw wensen en tips door

Geef uw wensen, tips en ideeën door via de website, www.kerkenbeurs.nl/tips, of scan de QR-code.

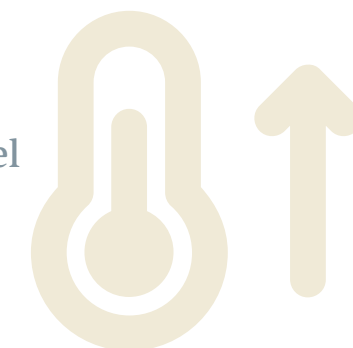

www.kerkenbeurs.nl

Verwarm de mensen, niet de ruimte

Het warm stoken van de kerkzaal, wil het een beetje behaaglijk worden, vraagt tijd, energie en tegenwoordig veel geld. Een alternatief is de inzet van infrarood verwarming.

Tekst: **Kerkmagazine**

Kerkzalen zijn hoge ruimtes met veel kubieke meters. Dat is al de eerste uitdaging. Als de conventionele verwarming aan staat, gaat alle warmte eerst omhoog. Dat is een natuurkundig gegeven. Stapje voor stapje worden onderliggende luchtlagen verwarmd, totdat de warmte uiteindelijk zithoogte bereikt. Zo werkt het principe van convectiewarmte.

Het doel van verwarming in een gebouw is comfort voor mensen, zodat ze het niet koud hebben. Het doel is niet om de lucht in de gehele ruimte te verwarmen. Of het nu binnen of buiten is, onze associatie is: als de lucht om ons heen warm is, dan hebben wij het ook lekker warm.

Alleen, de zon doet dat gratis, uw energieleverancier niet.

Ander principe

Naast oplossingen die vooral kostenbesparend zijn of een beter rendement opleveren, is infraroodverwarming een alternatief van andere orde. Het is namelijk een wezenlijk andere manier van verwarmen.

Infraroodverwarming geeft stralingswarmte af, zoals bij de zon. Vergelijk het met een zonnige dag vroeg in het voorjaar. Het is nog steeds maar een graad of 12, maar de zon heeft al kracht. Je voelt de warmte op je lichaam. Zo werkt het ook met infraroodverwarming.

De opwarmtijd van infraroodverwarming is ook zeer kort. Uren of zelfs een dag van tevoren de verwarming aanzetten is niet nodig. Bijkomend voordeel is dat infraroodverwarming de lucht niet uitdroogt, wat andere soorten verwarming wel doen.

Lokaal en gericht

Met infraroodverwarming kun je heel lokaal en gericht verwarmen. Alleen de mensen en objecten in het aanstraalgebied worden verwarmd. Vertaald naar kerken: de kerkgangers en hooguit de banken en stoelen worden verwarmd, de ruimte boven de hoofden

niet. Sterker nog, in de rest van de kerkzaal kunt u de verwarming een flink stuk lager of zelfs uit zetten. Het ander voordeel van infraroodverwarming is dat het ook prima inzetbaar is in slecht geïsoleerde en monumentale kerkgebouwen. Infraroodverwarming is verkrijgbaar in diverse vormen. Een specialist helpt u te bepalen welke vorm voor uw kerk en budget het meest geschikt is.

Vloerverwarming

Doordat sprake is van stralingswarmte reageert infraroodvloerverwarming snel. Dit in tegenstelling tot conventionele vloerverwarming met water uit de CV of warmtepomp. Vereiste is wel dat er goede vloerisolatie, dat voorkomt dat te veel straling naar beneden weglekt. Deze vorm van verwarmen bestaat uit dunne folie of matten die op zichzelf hooguit één millimeter dik zijn.

Panelen of heaters

Infraroodverwarming wordt dikwijls geleverd in de vorm van panelen. Die kunnen worden bevestigd aan de muur of tegen banken. Panelen kunnen bovendien worden geleverd in allerlei kleuren of zelfs met een opdruk (schilderij) naar keuze. De heaters zijn wel bekend, qua

“

De zon verwarmt gratis, uw energieleverancier niet.

Gezonde lucht is voor iedereen belangrijk

Wij geven om uw gezondheid

Deconta R150 luchtreiniger met H13 Filter en UV-C

*Geschikt voor ruimtes tot 150 m²**

Gewicht	22 kg
Volume	1062 m³
Afmetingen	393 x 463 x 950 mm
Artikelnummer	5410.0073

** Is uw ruimte groter? Dan kunt u uiteraard meerdere luchtreinigers plaatsen om de capaciteit te vergroten.*

Luchtreinigers zorgen voor een betere luchtkwaliteit waardoor uw bezoekers gezondere lucht inademen. Zo zorgen ze voor een vermindering van allergische klachten en astmaklachten maar wordt door het plaatsen van een luchtreiniger ook de overdracht van virussen en bacteriën verminderd. Kortom, het neerzetten van een luchtreiniger biedt uw bezoekers extra veiligheid. De stille en stijlvolle R150 luchtreiniger reinigt namelijk continu de lucht in een afgesloten ruimte aan de hand van een HEPA H13-filter en UVC-lampen.

- ✓ Een luchtreiniger verbetert de luchtkwaliteit in binnenruimtes.
- ✓ Een luchtreiniger verlicht allergische klachten zoals hooikoorts
- ✓ Een luchtreiniger verlicht astmaklachten
- ✓ Een luchtreiniger vermindert de aanwezigheid van virussen en bacteriën (Covid-19)

Distributed by Dehaco B.V.

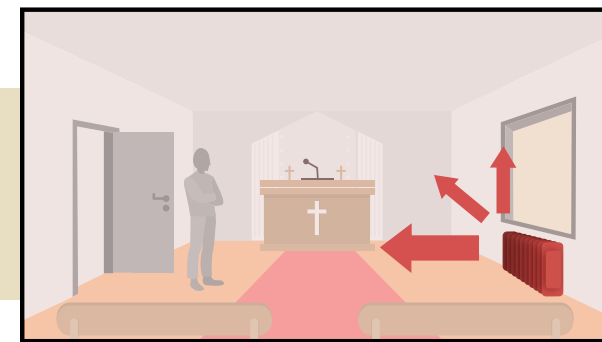
Dehaco Lisserbroek

Kruisbaak 25
2165 AJ Lisserbroek

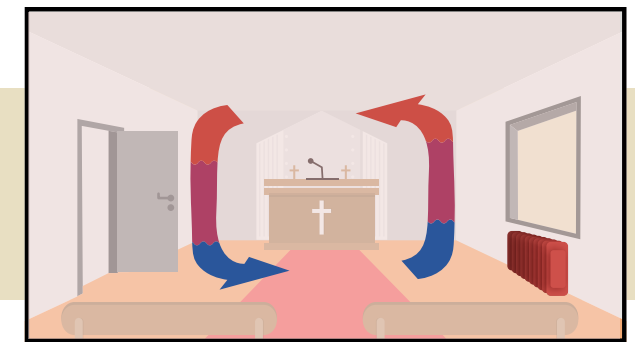
Dehaco Raamsdonksveer

Steurweg 1
4941 VP Raamsdonksveer

+31 (0)88 - 20 20 600
@ info@dehaco.nl
www.dehaco.nl

Stralingswarmte

Convectiewarmte

uiterlijk verschillen ze niet zoveel van de gasheaters. De infrarood versie is net zo bruikbaar als een paneel. Wellicht staan ze wat minder mooi aan de muren van uw kerkzaal.

Zitplaatsverwarming

Bij zitplaatsverwarming zijn er meerdere opties. In de horeca werkt men op terrassen al jaren met kussentjes die zijn voorzien van infrarood verwarming die werkt op kleine accu's. Na opladen geven ze zo'n 2-5 uur warmte af bij een verbruik van 12-20 Watt. Een andere optie om zitplaatsen te verwarmen is het aanbrengen van panelen onder de zitting of onder of bij de voeten.

Voordelen

Infraroodverwarming heeft relatief weinig onderhoud nodig en gaat al snel 20 tot 30 jaar mee. De opwarmtijd is tot wel 85% korter dan bij conventionele verwarming. Bovendien is gerichte verwarming van personen en objecten mogelijk.

Nadelen

Omdat dit type verwarming werkt op basis van warmtestraling kan het een nadeel zijn dat je de verwarmingsbron relatief dichtbij het te verwarmen object moet plaatsen. Gebeurt dat niet, dan bereikt de warmte het object niet meer en bent u alsnog lucht aan het verwarmen.

Infraroodverwarming wordt gevoed door elektriciteit. De gasrekening gaat dan wellicht flink omhoog, de kosten van elektra stijgen flink. Kerken die altijd al veel gas verbruikten, zullen daardoor eerder een besparing kunnen realiseren dan kerken die relatief weinig gas verbruiken.

Als uw kerkgebouw zonnepanelen heeft, kan de benodigde elektriciteit natuurlijk voor een (belangrijk) deel zelf worden opgewekt.

Conclusie

Het gaat te ver om te zeggen dat infraroodverwarming dé oplossing is voor kerken. Dat hangt om te beginnen af van zowel het aantal vierkante- als het aantal kubieke meters. Ook de mate van vloerisolatie is van invloed. En het feit dat uw kerk al dan niet over zonnepanelen beschikt, is van grote invloed op de verbruikskosten. Bovendien is niet elk kerkgebouw geschikt voor elke vorm van verwarming. Niet zelden zijn er technische of bouwkundige beperkingen, of gaat het om een

monumentale kerk die te maken heeft met regels en voorschriften vanwege de monumentale status.

Zuiver op zichzelf beschouwd is infraroodverwarming wel een zeer efficiënte manier van verwarmen. Raadpleeg daarom altijd een deskundig adviseur.

En, om misverstanden te voorkomen: infraroodstraling is niet schadelijk voor de gezondheid.

“

Infraroodverwarming werkt anders

Het werkt anders

Infraroodverwarming werkt anders dan de tot nu toe gangbare verwarmingssystemen. Hieronder staan de verschillen op een rijtje.

Radiatoren

Bij conventionele verwarming met radiatoren wordt de lucht verwarmd. Via de radiatoren aan de zijkant van de ruimte stijgt warme lucht op richting het dak of plafond. Eerst wordt dus de lucht bij het dak verwarmt, dan de lagen eronder. Tegen de tijd dat de warmte de zitplaatsen bereikt, ben je al snel (vele) uren verder. Als tegelijk het dak niet goed is geïsoleerd, verdwijnt ook nog eens veel warmte door het dak.

Vloerverwarming

Vloerverwarming via een gas-cv reageert vrij traag. Om de temperatuur in een ruimte een graad te doen stijgen kun je zomaar een dag bezig zijn. Infraroodvloerverwarming reageert zeer snel en geeft al binnen 30 minuten merkbare warmte af. Voordeel van vloerverwarming in welke vorm dan ook is dat je het in de eerste plaats warm of koud krijgt via je voeten. Als die warm zijn ervaar je veel minder kou.

Heteluchtverwarming

Dit soort verwarming is onderhevig aan dezelfde convectiestromen als verwarming via radiatoren. De warme lucht stijgt op waardoor het boven in de zaal warmer is dan op vloerniveau.

Wat kunt u doen om op energiekosten te besparen?

Vrijwel iedere kerkgemeenschap die gebruik maakt van veelal grote gebouwen voor hun bijeenkomsten, staat op dit moment voor een groot dilemma. “Hoe houden we onze kerk warm en aangenaam voor onze bezoekers met de almaar stijgende energieprijzen.

Nederland telt ongeveer 5000 kerkgebouwen die als zodanig in gebruik zijn, waarvan ongeveer 50% aangemerkt is als monumentaal. Daarbij is er ook nog een groot aantal nevengebouwen die bij de kerk horen zoals een zalencentrum en pastorie. De impact van de energiecrisis voor gebouwen op technisch niveau maar zeker ook maatschappelijk kan zeer groot zijn. Wat als de kosten niet meer op te brengen zijn? Wie betaalt de rekening?

Wat zijn de risico's als een gebouw minder of helemaal niet meer word verwarmd of gebruikt.
Gebouwen die minder worden verwarmd of waar de verwarming helemaal wordt teruggedraaid krijgen te maken met andere bouwfysische invloeden. Veel heeft te maken met het klimaat in het gebouw en bijkomende negatieve effecten zoals condensatie, gebrekkige ventilatie en daarmee kans op aantasting van allerlei

onderdelen in het gebouw. Hierdoor treedt er degradatie of verval op van bijvoorbeeld houten of steenachtige onderdelen. Te denken valt hierbij aan schimmelvorming, houtrot, zwam, etc. De kans op een ongezond binnenklimaat neemt dan toe. Bovendien, een te lage temperatuur en te hoge luchtvochtigheid kan leiden tot grote schade aan met name een orgel. Om inzicht te krijgen in te nemen maatregelen, kosten, besparing en wat wet- en regelgeving zijn, zetten we alles op een rij.

Is een kerk (bijeenkomstfunctie binnen bouwbesluit) labelplichtig?
Ja. Bij nieuwbouw moet de kerk en nevengebouwen voldoen aan de BENG eisen (wat staat voor "Bijna Energie Neutraal Gebouw"). Nee. Wanneer een gebouw in gebruik is voor erediensten en/of religieuze activiteiten, en wanneer de gebouwen vallen onder de monumentenwet ofwel in de provinciale of gemeentelijke verordening.

Omgevingsvergunning nodig bij verduurzaming?
Wanneer een gebouw is aangemerkt als monument, of valt onder de eerdergenoemde verordeningen maar ook onder beschermd stads- en

dorpsgezicht dan is er bijna altijd een omgevingsvergunning nodig wanneer er bouwkundige ingrepen gepland staan. Voor overige gebouwen kan het zijn dat werkzaamheden vrijgesteld zijn of dat een melding voldoende is.

Wanneer er een vergunning nodig is wordt verwezen naar de regels uit het bouwbesluit die zijn op te delen in: 'Bouwkundig' en 'Installaties'. Er worden namelijk eisen gesteld aan gezondheid, energiezuinigheid en milieu. Deze regels gelden voor bestaande gebouwen, nieuwbouw, gehele of gedeeltelijke verbouw en tijdelijke bouw. Een relatief nieuw geldend artikel in het bouwbesluit (artikel 3.3a) betreft het duurzaam instellen van installaties. Voorbeelden zijn dat verwarmingssystemen goed moeten zijn gedimensioneerd, en de capaciteit of de energievraag moet zijn afgestemd. Daarnaast zijn er eisen gesteld aan de ventilatiesystemen.

Tot zover de regels, maar waar te beginnen?
Omdat de gebouwen divers zijn in ouderdom, bouw, uitvoering en gebruik is er altijd maatwerk nodig dat volgt uit een inventarisatie van de huidige situatie van het gebouw. Dit geldt voor uitvoering van de thermische schil (dak, gevels en vloeren), samenstelling

De Heilige Nicolaas van Tolentijnkerk in Witmarsum.

van bouwkundige elementen (materiaalgebruik, installaties voor gas, elektrische onderdelen, ventilatie), maar ook inventaris (orgel, muziekinstrumenten). Maar ook zeker van belang is de intensiteit van het gebruik.

Maatregelen en rendement

We noemen hier drie mogelijkheden om besparingen te realiseren.

- 1) Met relatief eenvoudige maatregelen kan de besparing al oplopen tot 30% van de energiekosten. Dit zijn de "quick-wins" van conserveren en onderhoud:
 - Het isoleren van glaspartijen, aanbrengen van tocht, -en kierdichting.
 - Isoleren van leidingen, opnieuw instellen en inregelen van installaties zoals centrale verwarming, ventilatie en verlichting.
 - Optimaliseren van openings-, en gebruikstijden.
 - In koudere periodes en bij kortstondig gebruik inzetten van bijvoorbeeld lokale verwarmingsbronnen of tijdelijk verkleinen van gebruiksindelingen.

- 2) Met een stap verder, repareren, vervanging en extra maatregelen in de schil van het gebouw kunnen al hogere besparingen worden behaald.
 - Isoleren -waar mogelijk- van daken, gevels en vloeren.
 - Vervangen van de oude cv-ketel kan een besparing van 15-35% opleveren.
 - Vervangen van gloeilampen door LED verlichting kan een besparing geven tot wel 80% van dit

- elektragebruik.
- 3) De laatste stap bestaat uit het vernieuwen, verduurzamen of verbeteren van de bestaande situatie waarbij het gehele gebouw moet worden bekeken de meest optimale uitvoering.

Deze laatste stap betekent vaak een grotere financiële investering en ingrijpende maatregelen in de bouwkundige schil en installaties. Te denken valt aan:

- Vervangen en verbeteren van slecht geïsoleerde bouwdelen.
- Vervangen en vernieuwen van verwarmingssystemen.
- Vervangen en vernieuwen van ventilatiesystemen.
- Efficiënt wijzigen van gebruiksfuncties.

Hoe gaan we dit betalen?

Uiteraard verschillen de mogelijkheden per situatie. In het algemeen is het goed om te kijken naar de volgende opties.

1. "Quick wins" zijn op te nemen in bijvoorbeeld meerjaren begrotingen.
2. Repareren, het nemen van vervangingsmaatregelen of extra maatregelen in de schil. Kosten zijn planmatig in te plannen en te spreiden in een meerjaren begrotingen op technische levensduur. Hiervoor dienen gelden tijdig te worden gereserveerd.
3. Vernieuwen en verduurzamen. Deze kosten zijn ook in te plannen in meerjaren begrotingen. Hiervoor zullen dus extra financiële middelen voor moeten worden vrij gemaakt. Hierbij kunnen duurzame leningen of subsidiemaatregelen van toepassing zijn.

Mogelijke subsidies of duurzame leningen

De eerste subsidies die we in dit verband aandragen is: Investeringssubsidie duurzaam maatschappelijk vastgoed (DUMAVA). Voor wie? De doelgroep eigenaren van

maatschappelijk vastgoed is groot en divers, onder andere overige gebouwen met een publieksfunctie, waaronder een buurthuis, dorps huis, wijkcentrum of gemeenschapscentrum en niet-woonhuis rijksmonumenten. Let op! Deze subsidie dient u snel aan te vragen. De inschrijving loopt tot 31 december 2022.

Investeringssubsidie duurzame energie en energiebesparing voor zakelijke gebruikers (ISDE)

U kunt met de Investeringssubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE) voor zakelijke gebruikers uw gebouw of te verhuren woning verduurzamen. Dat kan met een warmtepomp en een zonneboiler. *BTW teruggave zonnepanelen* Teruggave btw op zonnepanelen: VvE's, kerken en stichtingen moeten extra opletten.

Met de inwerkingtreding van de nieuwe kleineondernemersregeling (KOR) is sinds 1 januari 2020 niet alleen voor consumenten de teruggave van btw op zonnepanelen veranderd, maar ook voor VvE's en kerken. *Duurzame Monumenten-Lening* Een Duurzame Monumenten-Lening is een laagrentende lening die wordt verstrekt aan een eigenaar van een rijksmonument die het pand wil verduurzamen.

Waar kunnen wij u mee helpen?
1. Het is belangrijk om te investeren in een goed plan met passende maatregelen en acceptabele terugverdientijden.
2. Maatwerk vóór uitvoering en begeleiding tijdens de uitvoering
3. Subsidie, en financierings-aanvragen

Dit is een redactionele bijdrage van TriaCon BV, "Uw raadgevende partner in de bouw en vastgoedsector" 038-3338070 info@triacon.nl www.triacon.nl Postbus 40064 8004 DB Zwolle

Infrarood vloerverwarming in de kerk.

“De kerk is (niet meer) van ons”

Het gaat niet vanzelf goed, wanneer een kerkelijke gemeente de exploitatie van haar kerkgebouw uitbesteedt aan een derde partij. Meervoudig gebruik biedt kansen én zorgt voor wrijving.

Tekst en Beeld: **Kerkmagazine**

Om te beginnen: de kansen. “De exploitatie uitbesteden is een oplossing voor het gebrek aan middelen, bestuurskracht en vrijwilligers in de kerk. De taak is vaak te zwaar voor kerkbestuurders. En voor vrijwilligers: je kunt gemeenteleden op leeftijd niet vragen om ’s avonds laat na afloop van een concert de kerk nog om te bouwen naar de opstelling voor de kerkdienst. Mijn ervaring is ook dat kerken er doorgaans beter uit komen te zien, gastvrij, minder stoffig en moderner. En ze staan meer open voor de samenleving. Jan en alleman komt er over de vloer, zoals ook in de kerk van vroeger tijden.”

Aan het woord is Elza Kuyk. Op 28 september promoveerde zij aan de Universiteit van Utrecht op een onderzoek naar het meervoudig gebruik van kerkgebouwen. De term ‘meervoudig’ doet voor Kuyk meer recht aan de gelaagde betekenis van het kerkgebouw dan de zakelijke term ‘multi-functioneel’. Ze voerde haar onderzoek uit als buitenpromovenda. Daarnaast is zij coördinator van het Arminius Instituut/ Remonstrants Seminarium en sinds kort ook van de boeddhistische ambtsopleiding aan de Vrije Universiteit.

Tussenvorm

Voor haar promotieonderzoek ‘Tussen erfgoed en eredienst’ koos zij vier stadskerken die meervoudig worden gebruikt. En niet alleen, soms nauwelijks nog, voor de eredienst. Het zijn de remonstrantse Geertekerk in Utrecht, de Sint-Joriskerk in Amersfoort, de Grote Kerk in Zwolle, en de Oude Kerk in Amsterdam. Kuyk: “Het gaat hier om een tussencategorie. Dus niet om kerkelijke gemeenten die de volledige zeggenschap over hun gebouw hebben. En ook niet om kerken die een geheel andere functie kregen. Er zijn verschillende varianten. De Geertekerk is eigendom van de kerkelijke gemeente, de exploitatie is in particuliere handen. In de Sint-Joriskerk is een beheerscommissie actief die de verhuur regelt. Het kerkgebouw is van de Protestantse Gemeente Amersfoort en niet meer van de hervormde wijkgemeente. In Zwolle en Amsterdam is de kerk niet langer eigendom van de kerkelijke gemeente. De oudekerngemeente huurt ruimte terug voor het houden van haar erediensten. In Zwolle is geen wijkgemeente meer. Daar worden nog wel vespervieringen en de kerstnachtdienst gehouden.

Het zijn monumentale stadskerken, in protestants gebruik, met een doorgaande viering. De mate van zeggenschap verschilt, afhankelijk van de juridische structuur die gekozen is en de aard van het kerkgebouw. Ik koos kerken van voor de alteratie, toen katholieke kerken overgenomen werden door protestanten. Ze hebben een geschiedenis daarvoor en daarna.” Katholieke kerken kennen geen meervoudig gebruik. De kerk is gewijd of niet. Soms is er sprake van compartimentering, waarbij een gewijd gedeelte van de kerk is afgescheiden voor de liturgie. Een ander deel is beschikbaar voor andere doeleinden.

Waarom kerken in een grote stad?

“Deze kerken kenden ook in het verleden meervoudig gebruik. Ze hadden dikwijls een civiele functie, bijvoorbeeld voor het huisvesten van militairen en bijeenkomsten vanuit de overheid. Deze kerken zullen niet snel worden afgebroken. Er worden inspanningen verricht om ze te

bewaren.

Je haalt de Sint-Joriskerk niet zomaar uit het centrum van Amersfoort. Het gebouw en haar geschiedenis horen bij de stad, bij de infrastructuur. Het zijn soms letterlijk de oudste gebouwen van de stad, zoals de Oude Kerk in Amsterdam.

In de jaren vijftig van de vorige eeuw kochten de remonstranten de ruïne, die de Geertekerk op dat moment was. Zij hadden het lef om de kerk opnieuw op te bouwen.”

Waarom kan bij meervoudig gebruik wrijving ontstaan?

“Verschillende gebruikers kennen verschillende routines, objecten en sfeer. Het maakt veel uit of je een congres huisvest of een kerkdienst houdt. Bij een kerkdienst is de opstelling en inrichting altijd hetzelfde. Een nieuwe beheerder heeft juist belang bij flexibiliteit. Die wil een lege ruimte, in te richten naar eigen inzicht en behoefte. Zijn eerste vraag is: staat het vol of is het leeg? Een beheerder zegt: ‘Zo leeg en zo mobiel mogelijk. Ik wil hier alles kunnen doen: podia bouwen, maaltijden houden, dansen.’ De exploitant heeft last van zware stoelen, avondmaalstafels, vaste banken. Daar beginnen de onderhandelingen mee. De Rijksdienst

Elza Kuyk

voor het Cultureel Erfgoed komt in beeld. Je mag niet zomaar beschermd cultureel erfgoed uit de kerk slopen omwille van een sluitende exploitatie.”

Wie bepaalt hoe de kerk er uit ziet?

“De Sint-Joriskerk wordt voor de eredienst in hoofdzaak gebruikt door de Gereformeerde Bondsgemeente binnen de Protestantse Gemeente Amersfoort. Zij gebruiken in hun diensten geen paaskaars, überhaupt geen kaarsen. Aan de historische kansel hangen vier scheve kaarsjes, als decoratie. In de kerk worden ook oecumenische vespers gehouden, waarvan de liturgie vermeldt: ‘de paaskaars wordt aangestoken’. Toen er , jaren geleden inmiddels, zo’n oecumenische vesper was en er geen paaskaars bleek te zijn. sprong kerkrentmeester Annet van Goor op haar fiets, racete naar de Bergkerk, leende een paaskaars en fietste terug. Vesper gered! Er is nu een paaskaars, die in het hoogkoor staat en verplaatst wordt bij vieringen waarbij dat nodig is. De kaars

beweegt door de kerk. Ik heb wel meer bewegende objecten gezien, beelden bijvoorbeeld. Dit soort oplossingen houdt rekening met de verschillende gebruiken van de ruimte.”

Wat is nodig om wrijving te voorkomen?

“Een gebruiksovereenkomst tussen een eigenaar en een geloofsgemeenschap voorziet niet altijd in mogelijke toekomstige wrijvingen. Het is lastig om te anticiperen op toekomstige ontwikkelingen. Het gaat beter als mensen zich vanaf het begin inleven in de positie en gevoelens van de andere partij. Een beheersstichting of exploitant moet weten waarom het gebruik voor de kerkelijke gemeente zo’n aangelegen zaak is, welke gevoelens daarbij spelen. Exploitanten en beheerders hebben meestal geen specifieke visie op het feit dat het gebouw ook gebruikt wordt door een geloofsgemeenschap. De kerk is geen neutraal zalencentrum. De kerkelijke gemeente wordt te vaak gezien als ‘een van de huurders’, zij het een trouwe en regelmatige huurder. Een kerkelijke gemeente onderschat soms de exploitatieopdracht die de beheerder heeft. Wees je ervan bewust dat het geld, tijd, menskracht en

“

Staat het vol of is het leeg?

“

Vesper gered!

ondernemerschap kost om het gebouw overeind te houden.

Het is voor een kerkbestuur onwennig om de zeggenschap uit handen te geven. Een ander gaat ‘in jouw huis’ dingen doen, die je niet voorziet of niet wilt. Daar zit ook een element van verlies en rouw in. Rationeel begrijpen mensen het wel, maar het hart zegt iets anders. Beheerder en huurders kunnen elkaar vinden in de een gezamenlijke opdracht en wens om het kerkgebouw levend te houden voor de stad en de mensen.”

Kunst

Tentoonstellingen in de kerk brengen

“

*De kerk is
geen neutraal
zalencentrum.*

meer bezoekers naar de kerk én vormen soms een steen des aanstoots. Kuyk: “In Amersfoort wordt bij de planning van tentoonstellingen rekening gehouden met de kerkelijke gemeente. Bij een bepaalde tentoonstelling was op een afbeelding van de Bijbelse Eva haar borsten te zien. De gemeente wilde daar op zondag een gordijntje voor. Bijkomend effect: iedereen ging kijken om te zien wat er erachter te zien was. Zodra de kerkgangers vertrokken waren, werd

het gordijntje verwijderd.”

In de Oude Kerk van Amsterdam ging het er ruiger aan toe. De spanningen daar haalden de landelijke pers, juist op het moment dat Kuyk met haar onderzoek begon. De Stichting Oude Kerk en de oudekerkgemeente spraken ooit af dat middenschip, viering en hoogkoor vrij zouden blijven voor de eredienst. Kunstenaars moesten daar rekening mee houden. Eind 2017 richtte de Franse kunstenaar Christian Boltanski een tentoonstelling in. Hij haalde de kroonluchters omlaag, zette stoelen in het hoogkoor met jassen eroverheen. De gemeente moest, samen met de stichting, elke zondag alle jassen op stapels buiten het zicht leggen en de kroonluchters optakelen. En daarna weer terug, vijf maanden lang.

De Italiaanse kunstenaar Giorgio Andreotta Calò deed er daarna nog een schepje bovenop, met rood folie voor alle ramen. De installatie *Poems for Earthlings*, van de Argentijnse kunstenaar Adrián Villar Rojas, was eind 2019 de druppel die de emmer deed overlopen.

Farao

Kuyk: “Kerkgangers moesten in een verduisterde kerk tussen hoog opgestapelde zandzakken en schuttingsen, langs een weggetimmerde preekstoel, naar een zijkapel om daar, als in een schuilkerk, hun kerkdienst te houden. Het conflict liep hoog op. Inmiddels zijn de gemoederen bedaard en is het stof neergedwarreld. De kerkelijke

gemeente heeft ervaren dat het niet effectief is om strak op je strepen te gaan staan. Misschien moet de vraag zijn hoe is het om kerk te zijn in een museum.

Vaak begint een stichting voor het beheer heel kerkelijk. Dat voorkomt dat er dingen gebeuren die je niet wilt. Zo ook in de Oude Kerk. Op zeker moment komen er ook ander type bestuurders die het beleid bepalen, met meer afstand van de kerkelijke gemeente. Bijbels gezegd: farao’s die Jozef niet gekend hebben. Dat kan een reden zijn voor communicatie die minder soepel loopt. Partijen hebben ieder een eigen belang en begrijpen elkaar niet meer.”

“Door gebruik van een kerkgebouw voor de eredienst wordt de relatie met de architectuur levend gehouden: de kerk is immers gemaakt voor de eredienst. Als je een hoogkoor niet meer gebruikt, wordt de oorspronkelijke functie ervan leeg. Door het viere van de liturgie is de kerk ook bewaarder van het erfgoed. Laat de kerkelijke gemeente zich vooral niet te klein maken en een visie ontwikkelen op de religieuze waarde van het gebouw waarin zij viert.”

Oude toiletten leiden tot complete renovatie

Van juli tot half november werd er niet gekerkt in de Sionskerk van de Christelijke Gereformeerde Kerk in het Noord-Friese Damwâld (Damwoude). Eén grote renovatie van het bijna vijftig jaar oude gebouw kostte bijna een half miljoen euro.

Tekst en beeld: **Dick Vos**

Vanaf de weg lijkt het alsof de Sionskerk op een terp gebouwd is. Aan de voorzijde is een licht glooiende helling aangelegd, die naar de ingang op de bovenverdieping leidt. Via een kleine hal geeft die toegang tot de ruime en lichte kerkzaal. Het grondvlak is vrijwel vierkant. De stervormige dakconstructie maakt de ruimte speels en geeft deze het karakter van een tent. Het is een verwijzing naar de tabernakel, de tent der samenkomst uit het Oude Testament. Een kerk moet gezien als een tijdelijk onderkomen. Onder de kerkzaal, op de begane grond dus eigenlijk, zijn diverse zalen voor

vergaderingen, kringwerk, crèche en andere bijeenkomsten. In het midden bevindt zich een ruime keuken. De benedenverdieping is van buiten toegankelijk via een zij-ingang.

Toiletten

“Van het een kwam het ander”, vertelt ds. A. Egas. Hij is predikant van de kerk en voor de duur van de renovatie ook voorzitter van de bouwcommissie. Dit vanwege zijn ervaring met nieuwbouw van kerken in Werkendam en op Urk, en een forse uitbreiding van een kerk in Nieuwkoop. In rooms-katholieke kringen zou hij bouwpastoor heten.

“

*Voor gezinnen zijn
banken ook prettig*

Egas: “Het begon met de toiletten, waar nodig iets aan moest gebeuren. In de kerkzaal wilden we eigenlijk ook iets anders, dan de kuipstoeltjes gemonteerd op metalen frames. Denk je daarover na, dan komt de vloer in beeld. Toen werd het tijd om architectenbureau Born uit Middelharnis te vragen om een totaalplan te maken.”

Stookkosten

Op de bovenverdieping is de hal iets groter gemaakt, geeft Egas aan. Ook daar komt een toilet. Tot nu toe waren er alleen beneden toiletten en die waren slecht bereikbaar voor kerkgangers. Binnendoor waren verdiepingen namelijk alleen met elkaar verbonden door een smalle wenteltrap. Deze is vervangen door een bredere hoektrap met plateau, waarop mensen elkaar ook goed kunnen passeren.

De bovenverdieping kreeg een compleet nieuwe vloer. De oude tegels, lichtgeel met een grint-achtige toplaag, zijn vervangen door vlakke antracietkleurige exemplaren.

Voorafgaand daaraan werd de al aanwezige vloerverwarming vervangen. De nieuwe installatie is veel efficiënter volgens Egas. Die zou tot een besparing op de stookkosten moeten leiden. Op de vloer komen nieuwe, houten banken te staan die 450 zitplaatsen bieden. “Wij kozen heel bewust voor banken om het geheel echt de sfeer van een kerk te geven. Voor gezinnen zijn banken ook prettig; kinderen kunnen hierop lekker tegen hun ouders aankruipen.”

Nieuw meubilair

De voor- en achterwand zijn door de architect opnieuw vormgegeven. De achterwand moest sowieso aangepast, omdat de hal door de uitbreiding iets verder de kerkzaal in komt. “Het schoon metselwerk daar was ook vrij druk. De wanden zijn gestuukt en worden uitgevoerd in wit en taupe, een soort beige-bruin.”

De indeling van het liturgisch centrum blijft zoals die was, wel komt er nieuw meubilair. De kansel tegen de wand, daarvoor de avondmaalstafel, links het doopvont en rechts de lessenaar.

Egas spreekt van een ‘symbolische avondmaalstafel’ omdat de viering van het avondmaal steeds aan lange, bijgeplaatste tafels plaatsvindt. Tot slot is de oorspronkelijke verlichting, grote witte glazen bollen aan lange snoeren, vervangen door energiezuinige spots tegen het plafond.

Orgel

Tegelijk met de renovatie van het gebouw wordt door orgelmakerij Steendam groot onderhoud uitgevoerd aan het orgel. Het instrument wordt grondig schoongemaakt, opnieuw geïntoneerd, en er wordt een aantal stemmen gewijzigd. Net als boven krijgt ook de

benedenverdieping een nieuwe tegelvloer. Alle ruimten krijgen nieuwe deuren en het hang- en sluitwerk wordt vervangen. In het halletje tegenover de keuken, waar ook de vernieuwde trap uitkomt, worden de toiletten waarmee het allemaal begon volledig vernieuwd. Afgezien van de plaatsing van een meer efficiënte verwarmingsinstallatie en veel zuiniger verlichting in de kerkzaal worden er geen bijzondere aanpassingen gedaan ten behoeve van het energiegebruik. Het gebouw was al geïsoleerd volgens Egas. Het heeft geen al te grote ramen en ligt deels beschut in de heuvel. De vorm van het dak leent zich slecht voor zonnepanelen.

Overweldigend

Het totaal van de kosten komt uit op iets minder dan een half miljoen euro. Dit is inclusief ruim twintigduizend euro voor het onderhoud aan het orgel, waarvoor al een potje was. “Meer dan de helft hadden we al in eigen geld”, aldus Egas. “Voor de rest hebben we de gemeenteleden een brief gestuurd met de vraag of men het plan wilde steunen met een lening, een eenmalige gift of een periodieke gift. We hadden daarbij een uitgebreide brochure gedaan met alle plannen op een rijtje. De reacties daarop waren overweldigend. Er kwam zo’n anderhalve ton aan toezeggingen binnen. Bij de SKG hadden we toen inmiddels een rekening courant geopend met de mogelijkheid van een hypotheek voor het restant.”

“*Wij mogen dit als een gezegend project ervaren*”

Zelfwerkzaam

Van meet af aan was er rekening mee gehouden dat er tussen de vijftigwintig en vijftigduizend euro verdiend zou kunnen worden door de inzet van vrijwilligers uit de gemeente. “Onze gemeente telt de nodige ambachtslieden, zij verzetten in overleg met de aannemer veel werk. Een bouwkundig ingenieur uit ons midden fungeert als opzichter. We hebben daarover van tevoren goede afspraken gemaakt. Wat door de vrijwilligers gedaan kan worden, doet de aannemer niet. Als daarvan iets blijft liggen, pakt de aannemer dat alsnog op. Dat verrekenen we achteraf allemaal, de aannemer werkt op regiebasis. Als je een aannemer in zo’n constructie voor een afgesproken prijs laat werken, leidt dat ongetwijfeld tot duw- en trekwerk en dat wil je als kerk absoluut niet.” Op dit moment verloopt alles volgens afspraak en op schema. “We mogen dit als een gezegend project ervaren.” Een feestje bouwen wanneer het gebouw in de loop van november weer in gebruik genomen wordt, past de kerk niet zo, geeft Egas aan. Maar er wordt zeker aandacht aan besteed,

misschien middels een concert op het gerestaureerde orgel. “We hebben dit toch allemaal maar gekregen en het past ons de Here hiervoor te danken.”

**Audiovisuele
uitdagingen?
Wij helpen u
graag!**

Baileystraat 4-z
8013 RV Zwolle
038 750 2830
www.backstageav.nl

Backstage AV biedt oplossingen
op gebied van KerkTV, beamer-,
licht-, presentatie- en geluidsinstallaties.

Werken voor het kerkhof: mensenwerk

Naast de 13e-eeuwse Abdijkerk, het oudste
gebouw van Den Haag, ligt een begraafplaats. Het
beheer ervan wordt uitgevoerd door het Kerkelijk
Bureau van de Protestantse Kerk Den Haag.

Tekst en beeld: **Margot C. Berends**

Als Sandra de Vreede en
Marianne Polderman de
begraafplaats naast de
Abdijkerk op lopen (het oudste
gebouw van Den Haag, 13e eeuw),
vertragen ze automatisch hun pas. Zij
dempden hun stem en wandelend over
de grindpaden laten ze scherp hun
blik rondgaan.
De Vreede en Polderman werken
bij het Kerkelijk Bureau van de
Protestantse Kerk Den Haag. Zij
voeren het beheer van het kerkhof
uit. De combinatie 'vertraging' en
'scherpe blik' is tekenend voor hoe ze
dat aanpakken.

Zandgraven

Polderman doet de dagelijkse
administratie. Als nabestaanden een
nieuw particulier graf (voorheen:
een 'koopgraf' of familiegraf) willen,
mogen ze samen met haar een
plekje uitzoeken. Mochten ze al een
particulier graf hebben, dan wordt
gekeken of daarin ruimte is.
Her en der komen plekjes vrij voor
particuliere graven, wanneer een
vorig particulier graf niet verlengd
werd en geruimd is. Hoewel het een
oud kerkhof is, is er na een renovatie
voldoende ruimte voor bijzettingen in

nieuwe graven.

Als de nabestaanden een algemeen
graf (dus géén 'koopgraf') willen,
krijgen ze een plek aangewezen
naast de particuliere keldergraven.
"Dat gaat op volgorde, van links naar
rechts", vertelt Polderman. "In de
algemene graven liggen vier mensen
die onbekenden voor elkaar zijn. Er
liggen vier kleine grafstenen op."
De Vreede heeft zich voorheen
intensief met het beheer
beziggehouden en doet nu nog de
'grote-lijn-dingen'. Zij legt uit dat er
een onderscheid is tussen zandgraven
en keldergraven.
"Bij zandgraven wordt een gat
gegraven en komt er zand over de
kist. Bij keldergraven worden de
kisten in een betonnen bak geplaatst.
Die graven zijn wat exclusiever en
duurder. Vaak kiezen de families
ervoor om met een grote steen het
keldergraf af te sluiten. Dat zie je met
name bij de oudere graven, die zijn
imposant. Particuliere zandgraven
zijn de graven die wij het meest
uitgeven."

Grafakte

Na de begrafenis vult Polderman
alle gegevens in, ze stuurt de

factuur naar de begrafenisondernemer
en vervolgens de grafakte naar de
familie, de rechthebbenden. Als het
grafrecht van een graf verloopt, stuurt
ze de rechthebbenden ruim van
tevorens een brief om te vragen of ze
willen verlengen. Dat gaat per post,
met een retourbrief ingesloten. Willen
ze verlengen, dan kunnen ze die
getekend terugzenden. Daarna krijgen
ze een nieuwe grafakte.
"Als de nabestaanden niet willen
verlengen, vervalt het grafrecht. De
grafdelver haalt dan het monument
weg, maar de nabestaanden
mogen het ook zelf meenemen. De
stoffelijke resten worden na een tijdje
geruimd. Die worden herbegraven
in een verzamelgraf, ze mogen de
begraafplaats niet verlaten."

“

*Wilt u mijn broer
bellen? Wij spreken
hem allang niet
meer.*

Wij willen kerkgebouwen behouden en verbeteren
voor de toekomst. Zodat we er nu én later gebruik
van kunnen maken.

- Restauratie
- Verduurzaming
- Renovatie
- Vastgoed onderhoud
- Herbestemming

HOE BEREIKT U KERKEN?

Lift mee op het succes van Kerkmagazine!

De advertenties worden zeer goed bekeken
door de lezers. Dat blijkt ook uit de zeer
trouwe groep adverteerders in Kerkmagazine.

De advertentieverkoop is in handen van
ER-Communicatie.
Ed en Sonja Rothuis adviseren u graag!

0314 334 960
06 2702 8877

info@er-communicatie.nl
www.er-communicatie.nl

66

Als een Sherlock Holmes speurwerk verrichten

Detective

Tot zover klinkt alles logisch, maar soms moeten de dames als een Sherlock Holmes speurwerk verrichten. Bijvoorbeeld als na dertig jaar een grafrecht verloopt en de rechthebbende verhuisd is naar een onbekend adres. Of de rechthebbende zelf is overleden. Het kan gebeuren dat een tante zich opwerpt als nieuwe rechthebbende en dat zich later een dichterbij familielid meldt. Dat zijn van die momenten waarop de eerder genoemde combinatie ‘vertraging en scherpe blik’ van belang is. De Vreede vertelt: “In ons werk schakelen we de hele dag, we krijgen telefoontjes over de meest uiteenlopende onderwerpen. Maar als er iets is met de begraafplaats moeten we de rust nemen en kijken: wat is hier aan de hand? Zitten hier vragen en verhalen áchter? Je kunt denken: die rechthebbende heeft een vraag, dit is het antwoord, klaar en dóór. Maar dan blijkt er opeens een zus te zijn

waar ze al vijftientig jaar niet mee praten en die zus ... enzovoort. Er is binnen families vaak gedoe rondom overlijden en begraven. De oude gezinssituatie komt weer boven, met een dominante zus en een onderdanig broertje. Of andersom. Ons wordt soms gevraagd: “Wilt u mijn broer even bellen, want die spreken wij al lang niet meer.” Of de rechthebbende wil afstand doen van het graf en de jongste zus nog niet. Zij zou het grafrecht kunnen overnemen, maar dat wil de oudste zus dan weer niet. Van een begeleidende zzp-er hebben we geleerd: ga er nooit tussen zitten.”

Boze telefoontjes

Het motto ‘vertragen en zorgvuldigheid’ was ook geboden toen De Vreede ruim acht jaar geleden in dienst kwam. Het beheer van het kerkhof was daarvoor een tijd lang niet op orde. Vlak voor haar indiensttreding hadden haar voorgangers aan alle rechthebbenden een brief gestuurd. Daarin stond nogal ongelukkig geformuleerd dat het grafrecht waarschijnlijk verlengd zou moeten worden en ‘als u dat niet doet, gaan we ruimen’. Het zorgde ervoor dat De Vreede haar nieuwe baan begon met het aannemen van tientallen boze

telefoontjes. Twee jaar lang heeft ze vervolgens een dag per week hulp gehad van Mathilde van der Kleij, de eerder genoemde zzp-er die alles weet van het beheer van begraafplaatsen. Inmiddels is de boel op orde. Er zijn nieuwe grafaktes gemaakt. Er kwam een nieuw grafreglement. Het geautomatiseerde systeem BAM is ingevoerd. ‘We hebben heel zorgvuldig gecommuniceerd met iedereen en ook mensen uitgenodigd op kantoor. Uiteindelijk hebben we bijna alles in goed overleg met de betrokkenen kunnen oplossen. Alleen de reglementen van 1924 en 1928 ontbreken nog. Het zou mooi zijn om te lezen wat daarin bepaald werd. De

oude grafaktes verwezen naar deze reglementen. En er zijn nog graven uit die tijd.”

Hovenier

Scherpe blik en vertraging: teruglopend naar het monumentale hek wijzen Polderman en De Vreede aan wat nog aandacht vraagt. De bordjes zijn verbleekt, daar moeten

nieuwe voor komen. Er moeten nog monumenten komen op het verzamelgraf en op de plek waar oude botten van rond de Grote Kerk zijn herbegraven. Vervolgens nemen ze alle tijd voor een praatje met een nabestaande op een bankje en een van de hoveniers. De groenvoorziening en het werk van de grafdelver is uitbesteed. De

tuinman blijkt uit Oekraïne te komen. Omdat het kerkhof zes kilometer van het Kerkelijk Bureau ligt, komen ze er niet dagelijks. Daarom hebben ze afspraken met regelmatige bezoekers, met de koster en de kerkrentmeester. Die trekken aan de bel als er een verzakking of iets dergelijks is.

Ze besluiten unaniem: “Het mooie van deze taak is dat het echt mensenwerk is. We doen als Kerkelijk Bureau van alles: ledenadministratie, geldwerving, gebouwenonderhoud, archief, salarisadministratie, personeelszaken, financiële zaken, communicatie. Bij het werk voor het kerkhof zit veel emotie en gevoeligheid. Dat betekent dat je extra zorgvuldig moet zijn. Soms kost iets tijd, bijvoorbeeld als iemand vraagt of we even mee willen gaan naar het kerkhof. Die tijd nemen we graag.”

De gaande en de komende man

Het is 31 oktober 2022. Direct na dit interview met *Kerkmagazine* vertrekt Gijsbert Geluk na zeven jaar als directeur van de Silas Groep. De afgelopen twee maanden werkte hij zijn opvolger Wim Hoogenboom in.

Tekst: **Kerkmagazine** | Beeld: **Silas Groep**

De Silas Groep bestaat uit drie stichtingen: KKA, KKG en KKG Adviseurs. KKA verzorgt kerkelijke administraties, jaarrekeningen en begrotingen. KKG neemt kerkelijke gemeenten het beheer van vastgoed uit handen, zoals landbouwgrond en stedelijk vastgoed. Zo voeren KKG en KKG Adviseurs voor meer dan 500 vooral PKN-gemeenten het beheer van bijna 14.000 hectare landbouwgrond. De stichtingen werken zonder winstoogmerk en vanuit veel kennis en ervaring van de kerkelijke context. Na zeven jaar vond Geluk het tijd voor een nieuwe directeur: “Het is goed als er na zeven jaar iemand komt, met andere inzichten en een andere achtergrond, die sommige dingen anders zal doen. Je moet niet altijd dezelfde mensen aan het stuur houden in een wereld die zo snel verandert.” Zelf heeft hij nog geen nieuwe functie op het oog, hij neemt daar de tijd voor.

Welke ontwikkelingen maakte uw werkterrein de afgelopen zeven jaar door?

Geluk: “Toen ik begon, leefden er in de organisatie zorgen of iedereen, vanwege een krimpende kerk, de komende jaren voldoende werk zou kunnen houden. Die zorgen zijn

voorbij. Door de krimp ontstond juist meer werk en die ontwikkeling gaat door. Er zijn eenvoudigweg minder kerkelijke vrijwilligers die het werk rond administratie en beheer willen en kunnen doen. Wij kunnen die taken uit handen nemen en zo de gemeenten ontzorgen. Wij kunnen de kerntaak van de kerk, het verkondigen van het goede nieuws, niet overnemen. Wij kunnen wel facilitaire en beheerstaken overnemen, dat is ons werk. Wij zijn een tijd bezig geweest om een soort koepel te vormen tussen de dienstenorganisatie van de PKN, de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) en onze stichtingen. Doel daarvan was een goede dienstverlening aan kerken. Ik ben daar voortvarend mee gestart en investeerde er veel energie, tijd en aandacht in. Wij zijn ver gekomen, er was al een bedrijfsplan opgesteld. Uiteindelijk is het project op het laatste moment door het bestuur van de VKB afgeblazen. De VKB behartigt de belangen van de kerkrentmeesters en de vraag is of dat past binnen een koepel van dienstverleners. Dat vraagt om een zelfstandige, onafhankelijke organisatie. Dat was wellicht het motief om niet in een koepel op te gaan.

Het leerde mij iets dat ik eigenlijk al wist: samenwerken of fuseren is bijna altijd gedoemd te mislukken. Accepteer maar dat er een veelkleurigheid aan organisaties is. De organisatie die het werk met hart, ziel en passie doet, zal daar een goede toekomst mee hebben.” Er was trouwens nog een fusie die niet lukte: die van de drie stichtingen met de Stichting Kerkelijk Waardebeheer. Zij gingen op 1 januari 2019 samen onder de nieuwe naam Silas Groep. Vanwege cultuurverschillen gingen zij kort daarna ook weer uit elkaar. De drie stichtingen behielden de naam van de meewerkende metgezel van Paulus, die wij tegenkomen in Handelingen 17 en 18: Silas.

Hoe kijkt u, in uw nieuwe functie, tegen deze ontwikkelingen aan? Hoogenboom: “Ik herken de toenemende behoefte aan professionele ondersteuning binnen de kerken. Kerkbestuurders zeggen het ons: wij hebben jullie hard nodig, want we hebben geen mensen meer die het werk kunnen doen. Er speelt veel: afnemend kader, noodzaak tot verkoop van kerkgebouwen, complexere regelgevingen en administratieve eisen. Binnen onze organisatie leidt dat eerder tot meer dan tot minder werk.

Gijsbert Geluk

Hier in Amersfoort gaat de ene offerte na de andere de deur uit. Deze week beginnen twee nieuwe collega's. Zij en iedereen die hier werkt zijn nauw betrokken bij en sterk gemotiveerd om te werken voor de kerk. Vanuit hun professionaliteit houden zij altijd ook het hogere doel voor ogen: de verkondiging van het goede nieuws. Dat geldt zeker ook voor mij. Ik werkte 24 jaar bij Rijkswaterstaat en had het er goed naar mijn zin. Toch wilde ik dienstbaar worden aan de kerk. Ik ken die wereld, ik was penningmeester van de Hervormde Gemeente in Bodegraven. Mijn focus ligt op de lokale gemeenten. Waar ligt hun behoefte aan ondersteuning en hoe kan de Silas Groep daarin voorzien?” Ook het onderbrengen van het bezit en/of beheer van het kerkgebouw aan een stichting of andere partij past in het streven van kerken om facilitair ontzorgd te worden. Elza Kuyk vertelt erover op pagina 14/16 van dit *Kerkmagazine*.

Overgang

De overgang van de ene naar de andere directeur is met een overgangsperiode van twee maanden soepel verlopen. Geluk: “Onze eigen organisatie is de afgelopen jaren sterk geprofessionaliseerd. Werkwijzen en werkprocessen zijn geüniformeerd. Binnen onze organisatie hebben verschillende Kerkelijke Bureaus onderdak gevonden, die ook voor andere omliggende gemeentes werken. Bijvoorbeeld Emmen, Arnhem of Drachten, ooit de grootste PKN-gemeente van Nederland. De mensen

op die bureaus werkten allemaal op hun eigen manier, dat is logisch. Ik heb er aan gewerkt om die processen en werkwijzen op elkaar af te stemmen. Het hoefde niet van de ene op de andere dag, ik heb geduld. Ook binnen de PKN is een grote professionalisering doorgevoerd, met name bij de richtlijnen voor de jaarrekening en begroting. Toen ik begon was het daarbij nog een ratjetoe van regels. Voor ons was iedere jaarrekening compleet verschillend van de andere. Die ene richtlijn is een positieve ontwikkeling, onder andere afgedwongen door de ANBI-eisen. Er zijn kerken die moeite hebben om dit mee te maken, maar ik zie het als een grote stap vooruit.”

Die nieuwe regels stellen hoge eisen aan de vrijwilligers.

Geluk: “Dat klopt. Het maakt het niet gemakkelijker om vrijwilligers voor deze taak te vinden.”

Kunnen kerkbeheerders een rol spelen in de transitie naar een duurzame samenleving?

Geluk: “Onlangs kwam er een vraag van een kerk hier in de buurt van Amersfoort over een duurzamer beheer van de gronden die zij verpachten. Onze rentmeesters kunnen daarover meedenken. De verwachtingen moeten wel goed gemanaged worden. Bij lopende pachtcontracten zijn de mogelijkheden beperkt. Je kunt zittende boeren niet meedelen dat je het morgen helemaal anders gaat doen. Bij nieuwe uit te geven grond kun je wel als bestuur van een kerk wel voorwaarden stellen.”

Wim Hoogenboom

Hoogenboom: “Wij gaan niet op de stoel van de verpachters zitten, wij handelen altijd in opdracht van colleges van kerkrentmeesters. Wel kunnen we bemiddelen bij actuele ontwikkelingen. Onlangs spraken wij met vertegenwoordigers van Vogelbescherming Nederland over de landbouwsector. Het is bijvoorbeeld mogelijk om de pachtsom omlaag te brengen, als de boer de weides natuurvriendelijk beheert met oog voor de weidevogels. Wat kerken aan inkomsten missen, kan vervolgens worden aangevuld door subsidie van provincie of Europa. Onze primaire taak is de administratie en het beheer op orde te brengen en te houden. Maar wij denken ook mee over hoe duurzame ontwikkelingen handen en voeten kunnen krijgen. Zo kunnen wij ook de ideeën van GroeneKerken doorgeven aan onze opdrachtgevers. Goede onderhoudsvoorzieningen voor gebouwen dragen ook bij aan duurzaamheid.”

schaapsound

Nieuwe AV-installatie voor Sint-Lambertuskerk Buren

- Geluidsinstallatie voor spraak en muziek
- Kerk-tv met meerdere camera's
- Netwerk en wifi
- Bediening kerk-tv en geluid via iPad

Waar kunnen we uw kerk mee van dienst zijn?

KERKGELUIDSINSTALLATIES | PRESENTATIE/KERKTV | AKOESTIEK | NETWERK/WIFI | VERLICHTING | DOMOTICA

info@schaapsound.nl

Tel: 085 - 066 3333

Goes | Ridderkerk | Roermond | Zwolle

www.schaapsound.nl

Grote beurt voor de Grote Kerktoren

Het is een imposante aanblik: de toren van de Grote Kerk in Apeldoorn staat helemaal in de steigers. Er is een grote beurt gaande, die half december zal zijn afgerond.

Tekst: Kees Posthumus

Jacob van den Bos is voorzitter van de Stichting Exploitatie Grote Kerk Apeldoorn.

Van den Bos: "Tien jaar geleden stond de kerktoren tot halverwege in de steigers. Er waren problemen met de natuurstenen elementen in de bakstenen toren, die met metalen ankers waren aangebracht. Dat leidde tot roestvorming en uitzetting, waardoor het poreuze zandsteen naar buiten werd gedrukt. Tien jaar geleden vroegen wij ons al af, waarom Wegerif, de aannemer van de kerk, hier in 1892 voor gekozen heeft. Wij kunnen het hem niet meer vragen. Ook als ze goed ingemetseld waren, zouden ze zijn blijven zitten. De bouwers van toen waren aan de voorzichtige kant, blijkbaar. Verankeren kan wel, maar dan moet je ervoor zorgen dat de ankers voldoende diep weggewerkt zitten. Deze zaten te dicht bij de oppervlakte. Destijds is de forse schade aan de steen aangepakt en verdachte plekken zijn zoveel mogelijk hersteld. Het idee was om na tien jaar ook de rest van het natuursteen te vernieuwen. Bij de aanvraag van de BRIM-subsidie was al rekening gehouden met een tweede torenrestauratie."

Koperen spits

"Gelukkig viel het mee: er was nauwelijks nieuwe natuursteenschade.

Er was wel voldoende ander werk aan de toren, een goede reden om de steigers op te bouwen tot helemaal bovenaan. De bouw ervan nam zeven weken in beslag.

Zo moet de koperen spits compleet vernieuwd worden. Het oude koper gaat er af, nieuw koperwerk komt er op. Nu de constructie er toch staat, pakken we ook ander werk aan. Het schilderwerk wordt gedaan, houtrot wordt aangepakt. Scheuren in zandstenen elementen worden gerepareerd, het voegwerk wordt waar nodig hersteld evenals de sleepingen van de wijzerplaten."

Er is geen hoofdaannemer. De Stichting treedt zelf op als opdrachtgever en directievoerder, samen met architectenbureau Van Hoogevest uit Amersfoort. De steigerbouwer is KPS, schilder is de Apeldoornse Steven Jansen. Het koperwerk en het leien dak is werk voor de Koninklijke Van Wely.

Wat kost de restauratie?

"De totale kosten bedragen € 360.000,- maar het kost de Protestantse Gemeente Apeldoorn en onze wijkgemeente geen cent. Eind 2015 richtten wij de Stichting Exploitatie Grote Kerk Apeldoorn op. Die heeft alle lasten overgenomen van de Protestantse Gemeente. Zo werden wij, min of meer, gedelegeerd eigenaar van de kerk. De stichting betaalt alle

kosten en in ruil daarvoor exploiteert zij het gebouw, verkrijgt haar inkomsten met name uit verhuring. We dekken vijftig procent van de kosten uit de BRIM-subsidie. Een ander deel komt van de Stichting Vrienden van de Grote Kerk, de organisator van de 35 Pleinmarkten. Daarmee is destijds veel geld opgehaald. In 2008 werd de laatste gehouden, er is nog steeds geld in kas. Het resterend deel moet uit de Stichting Exploitatie komen."

Napoleon en de kerktorens

De toren van de Grote Kerk, gebouwd in 1892, is van de kerk, niet van de gemeente. Ruim een eeuw daarvoor, in 1798, zorgde Napoleon ervoor dat alle op dat moment bestaande kerktorens in Nederland eigendom van de burgerlijke overheid werden. De torens kregen een militaire functie als uitkijkpost. Later, bij de instelling van het kadaster, gebruikte hij deze hoge torens om letterlijk Nederland in kaart te brengen, met de kerktoren van Amersfoort als nulpunt.

Kerkenbeheer actueel

Fryske Bijbelrestauratie

De Stichting Alde Fryske Tsjerken exposeert tot 23 december tien gerestaureerde Bijbels uit haar collectie in het Kennis- en Informatiecentrum 'Terp Hegebeintum'

Het afgelopen jaar werden er, met behulp van FB Oranjewoud en Frisian Colorists & Restorers tien Bijbels uit de collectie van Stichting Alde Fryske Tsjerken gerestaureerd. Bij de overname van een kerk belooft de stichting namelijk niet alleen garant te staan voor het onderhoud van de kerk. Ook het onderhoud van de inventaris, waaronder de Bijbels, hoort erbij. De Bijbels zijn een belangrijk onderdeel van het religieus erfgoed waar de Stichting op past. Door de restauraties zien de Bijbels er niet alleen weer als 'nieuw' uit, maar zijn ze ook weer toegankelijk voor de komende generaties om te worden geraadpleegd.

Naast dat de Bijbels bewonderd kunnen worden, mag men de gerestaureerde Bijbels aanraken, voelen en doorlezen zodat het belang van bijbelrestauraties zelf kan worden ervaren. Daarbij wordt binnen de tentoonstelling ook het proces van hoe een bijbelrestauratie verloopt in beeld gebracht.

Bron: www.aldefrysjetsjerken.nl

Behangsels Portugese Synagoge

Tijdens werkzaamheden in de Portugese Synagoge in Amsterdam zijn onverwacht enkele 18e-eeuwse linnen behangsels aangetroffen.

De behangsels lagen in twee verborgen tussenruimtes in de hechal, de grote kast waarin de Torarollen worden bewaard. Wanneer deze behangsels daar zijn neergelegd, is niet duidelijk. Alles wijst er echter op dat het behang daar anderhalve eeuw onopgemerkt heeft gelegen. Het restauratieteam onder leiding van restauratiearchitect Frederik Franken van Bureau voor Bouwhistorisch Onderzoek en Restauratie was verrast toen zij boven in de hechal in een holle ruimte een verfrommeld beschilderd linnen behangsel aantroffen. Nog verrassender was de ontdekking van een tussenruimte die alleen bereikt kon worden via twee vloerluiken die verborgen waren onder een dikke stoflaag. Daar werd, opnieuw onder een dikke stoflaag, een tweede behangsel aangetroffen. Het eerste behangsel dat werd aangetroffen betreft een geschilderde linnen behangsel. Hiervan zijn zes fragmenten gevonden. Het tweede behangsel werd in de tweede verborgen ruimte gevonden. Het is een gevelouteerd (fluweelachtig) linnen behangsel.

Beide behangsels zijn zeker van Nederlandse makelij. Zowel in als buiten Amsterdam bestonden in de 18e eeuw vele behangselfabrieken die dit soort behangsels maakten.

Bron: www.cultureelerfgoed.nl

Aardbevingsschade kerken

Het Rijk en provincie Groningen trekken volgend jaar 9,5 miljoen euro uit voor het onderhoud van monumenten in het aardbevingsgebied.

Dat maakten D66-staatssecretarissen Gunay Uslu (Cultuur) en Hans Vijlbrief (Mijnbouw) bekend tijdens een werkbezoek aan Groningen. Het geld is bedoeld voor de restauratie van Rijksmonumenten. Volgens de bewindslieden zijn monumenten beter bestand tegen aardbevingen als ze goed onderhouden zijn. "De kans op schade wordt kleiner en schade is beter te herstellen."

De staatssecretarissen bezochten onder andere de 13e-eeuwse kerk in Garmerwolde. Vijlbrief vindt het belangrijk dat deze monumenten behouden en onderhouden blijven: "Ze zijn heel belangrijk voor het Groningse gevoel. In het Westen staat geen enkele kerk die ook maar in de buurt komt van de ouderdom die je hier ziet."

Uslu was voor het eerst in het bevingsgebied. De staatssecretaris was verbaasd over het Groningse erfgoed. "Ik realiseerde me niet dat er zoveel prachtige huizen en gebouwen zijn in Groningen. Je ziet prachtige kerken, gebouwen en prachtige Rijksmonumenten." Het geld komt van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (3,5 miljoen), het ministerie van Economische Zaken (3,5 miljoen) en de provincie Groningen (2,5 miljoen). Het ministerie van OCW en de provincie staan voor drie jaar garant.

Bron: RTV Noord

Uw partner in de bouw- en vastgoedsector

TriaCon is al jaren een vertrouwde naam in de bouw- en vastgoedsector. Wij ondersteunen vastgoedeigenaren en vastgoedbeheerders, variërend van kerkelijke organisaties en zorginstellingen tot aan woningcorporaties en gemeenten. Wij helpen opdrachtgevers bij het realiseren van wensen en het oplossen van vraagstukken op het gebied van:

- Bouw en Vastgoed;
- Beheer en Onderhoud;
- Onderzoek en Advies;
- Energie en Duurzaamheid;
- Integrale veiligheid;
- Asbest;
- Brandveiligheid.

2Select Fondsenwerving is er voor u met:

- ☒ Geldwerving bij overheden, vermogensfondsen, kerken en particulieren
- ☒ Training en coaching in fondsenwerving
- ☒ Beleids- en projectplannen schrijven
- ☒ Coaching bij visie, beleid en projectontwikkeling
- ☒ Hulp bij het voldoen aan regelgeving (ANBI, AVG, VOG)
- ☒ Netwerkvorming en relatiebeheer
- ☒ Programma schenken en nalaten
- ☒ Wervende campagnes en campagnemateriaal

Wilt u meer weten of informatie, kijk op:

I: www.2select.nl

E: contact@2select.nl

Of neem direct contact met ons op.

Nelleke Slaats Peter Goudkamp Bertram Westera

M: 06 2053 4494 M: 06 1996 2525 M: 06 4991 0341

E: nellekeslaats@2select.nl E: petergoudkamp@2select.nl E: bertramwestera@2select.nl

KLIMAATSERVICE HOLLAND BV

Onze specialisatie is kerkventilatie
www.klimaatSERVICE.nl

Wij maken
duurzaamheid
werkend!

Foto: Jan Buteijn Design

dwa.nl

DWa

HOEKMAN
Kantoor & Project

Levering
in heel
Nederland

Hoekman is uw leverancier van **tafels** en **stoelen**
voor **kerk**, **vergaderzaal** of **consistorie**.

Maak een vrijblijvende afspraak bij u op locatie.
U kunt dan kennismaken met onze
kwaliteit en **jarenlange ervaring**.

Noordzandstraat 34 | 4401 CG Yerseke | T 0113 572907
M 06 53154711 | E info@piethoekman.nl | www.piethoekman.nl

datavideo
NDI|HX

€ 1455,-

Exclusief BTW en verzendkosten

NDI|HX PTZ CAMERA

GLOEDNIEUWE CAMERA VAN DATAVIDEO

Onze meest kosteneffectieve PTZ camera is de PTC-140 en is leverbaar in verschillende versies, onder andere met NDI|HX.

NDI|HX is een royalty vrije standaard die het mogelijk maakt IP video en camera control over een LAN netwerk te distribueren. PTC-140NDI is compatibel met alle software die NDI|HX ondersteunt.

PTC-140NDI is direct beschikbaar. Kijk op onze website voor verkooppunten.

Meer informatie op www.datavideo.com

Kerkenbeheer actueel

Urbanuskerk Bovenkerk

Op 22 oktober verzamelden burens van de Bovenkerkse Urbanuskerk in Amstelveen zich om een nieuwe stap in de restauratie van de in 2018 afgebrande kerk te vieren.

De eerste paal van het gloednieuwe ontmoetingscentrum werd door jonge kerkgangsters in de grond geslagen. Het zijn de vormelingen (de kinderen die het vormsel ontvangen) die later gebruik zullen maken van de ontmoetingsruimte. De 11-jarige Melo is supertrots. "Ik vind het echt vet, want later gaan onze kinderen hier ook naartoe en dan kunnen wij zeggen dat wij dat hebben gedaan", vertelde hij aan NH Nieuws. "Ik ben geen andere kerk gewend, dus ik vind het fijn dat ik gewoon weer naar deze kan." Het kerkbestuur hoopt dat de Urbanus met behulp van het nieuwe centrum als ontmoetingsplek voor de buurt en misschien zelfs Amstelveen gaat gelden. Op 15 september 2018 raakte de Bovenkerkse Urbanuskerk zwaar beschadigd toen door kortsluiting in de meterkast brand uitbrak. De toren kon worden gered, maar het dak stortte volledig in. De kerkelijke en Bovenkerkse gemeenschap besloten hun schouders eronder te zetten en kregen het voor elkaar dat de kerk nu bijna volledig is herbouwd. Momenteel wordt de nieuwe vloer gelegd. In april 2023 moet de feestelijke heropening plaatsvinden.

Bron: NH Nieuws

Fleringen koopt kerk terug

De inwoners van Fleringen bouwden zo'n 75 jaar geleden zelf een kerk. Deze kerk moeten zij nu terugkopen van het Aartsbisdom in Utrecht.

"Mensen hebben hier zelf de fundering gegraven, tegels gelegd en alles gefinancierd", vertelt Tonny Busscher, voorzitter Dorpsraad Fleringen. "Wij willen het gebouw graag houden voor maatschappelijke doeleinden, in plaats van dat er een te koop bordje in de tuin komt." Volgens Gerard aan de Stegge, voorzitter stichting Dorpsgebouw heeft de kerk een verbindende rol in Fleringen. Zijn stichting betaalt de 65.000 euro die nodig is voor de aankoop. Het gebouw werd in eerste instantie getaxeerd op 115.000 euro. Als het Aartsbisdom in Utrecht akkoord gaat met de plannen voor het gebouw en de verkoop, wordt er eind 2023 de laatste heilige mis gehouden. De kerk wordt dan onttrokken aan de eredienst en overgedragen aan de stichting Dorpsgebouw. In dit jaar wordt ook het 75 jarig bestaan van de parochie in Fleringen gevierd. De kerk krijgt een maatschappelijke functie, met ruimte voor bezinning en bedrijvigheid. De Provincie Overijssel en de gemeente Tubbergen dragen ook bij aan een nieuwe invulling van het gebouw, met respectievelijk 100.000 euro en 10.000.

Bron: Twente FM

KoepelKathedraal Haarlem

Op 21 oktober werden in de KoepelKathedraal in Haarlem glas-in-loodramen van kunstenaar Jan Toorop feestelijk onthuld.

De KoepelKathedraal behoort wereldwijd met onder meer de Sagrada Familia, de Sacré-Coeur en de Westminster Cathedral tot de vijf belangrijkste tussen 1850 en 1950 gebouwde kerken. Gedurende de restauratie van de KoepelKathedraal in Haarlem bleek dat diverse voor deze kerk ontworpen kunstwerken nooit zijn gerealiseerd. Tijdens de restauratie (2010-2018) lukte het glas-in-lood ramen van Jan Toorop te realiseren. Toorop (1858-1928) maakte zijn ontwerp ruim honderd jaar geleden. Zijn ontwerp voor Aloysiuskapel werden destijds deels uitgevoerd. Voor drie door Toorop ontworpen glas-in-lood ramen was geen geld meer. Na zijn dood in 1928 verdwenen de originele ontwerpen uit het zicht. In 1989 werden de ontwerpen voor twee grote ramen geveild bij Sotheby's in Amsterdam en gekocht door kunsthandel Studio 2000 uit Blaricum. Toen het idee ontstond om het werk van Toorop alsnog uit te voeren, werkte de nieuwe eigenaar graag mee. In samenspraak met glastelier Stef Hagemeier uit Tilburg en andere deskundigen kon de realisatie in gang worden gezet. Tijdens dit traject kwam een tot dan toe onbekend ontwerp voor het derde raam boven tafel. Dat is inmiddels ook gerealiseerd. De financiering van het project was mogelijk dankzij bijdragen van onder meer glastelier Stef Hagemeier, giften van privé personen en drie stichtingen.

Bron: www.erfgoedstem.nl

Goed beeld en geluid streamen

Smash AV

Geluidsinstallaties
Belichting
Projectie
Streaming
Kerk-TV
Camera's
Service 24/7
Onderhoud

www.smash-av.com
T:038-3332973
info@smash-av.com

Bedrijfsnieuws

Preekstoel gerestaureerd

De Oude Kerk in Barneveld heeft zijn geheel gerestaureerde preekstoel terug en daarmee een primeur. Zij heeft - vrijwel zeker - de eerste 17e-eeuwse preekstoel met een elektrisch verstelbare vloer.

De firma Hekkers & Van 't Spijker plaatste medio oktober de preekstoel weer terug op zijn plek. Het liturgisch meubelstuk is geheel gedemonteerd en schoongemaakt. Te ernstig aangetaste delen zijn vervangen door nieuw 'oud' hout.

Kunsthars

De aanleiding voor de restauratie was de zwakke algehele constructieve staat van het meubel. Ook het boven de preekstoel hangende klankbord was ernstig aangetast. Restaurator René Westerveld licht toe: "De bovenzijde van het klankbord en de vloer van de preekstoel waren afgewerkt met relatief goedkoop hout. Daar is houtworm gek op. Die panelen zijn verwijderd waarbij de bovenzijde van het klankbord is voorzien van een laag kunsthars. Het geheel kan nu weer makkelijk honderd tot honderdvijftig jaar mee."

Omhoog/omlaag

De vloer van de preekstoel is vanaf nu elektrisch in hoogte verstelbaar. Westerveld: "Voorheen moest de koster de hoogte aanpassen door blokken en planken te plaatsen of te verwijderen. Nu kan de hoogte eenvoudig maximaal tien centimeter worden aangepast. Voor zover wij weten is dat nog niet eerder toegepast bij zo'n oude preekstoel." Het onopvallend bedieningsknopje bevindt zich aan de zijkant van de preekstoel naast het trapje.

Firma Syndesie voorzag het klankbord van drie subtiele led-lampjes die vanuit de kerk nauwelijks zichtbaar zijn. Boven de predikant hangt een nieuwe beweegbare ledspot.

www.hekkers-spijker.nl

www.syndesie.nl

fjellet
samenwerking op een hoger plan

Microsoft 365

Wij helpen je kerk digitaal samenwerken met Microsoft 365!

fjellet.nl/km

SINDS 1922

Hekkers & van 't Spijker

MEUBELMAKERIJ
GESPECIALISEERD IN
ANTIEKRESTAURATIE

MOLENALLEE 5 - 7384 AM WILP / POSTERENK
TEL. 0571 - 26 20 07 - WWW.HEKKERS-SPIJKER.NL

Nieuwe stof op een gebruikte stoel

De stoelen uit de afgestoten Menorahkerk in Drachten kregen, opnieuw gestoffeerd, een tweede leven in de verbouwde Zuiderkerk. De Jong Kantoormeubilair leverde er nog 150 nieuwe stoelen bij.

De Menorahkerk in Drachten sloot in juni 2021 haar deuren en werd verkocht. Na sloop zullen er in plaats van de kerk appartementen verrijzen.

De Zuiderkerk onderging een ingrijpende verbouwing. Het is een provinciaal monument waarvan het interieur sterk verouderd was. AP-Interieurarchitect maakt voor de kerk een compleet nieuw interieurplan: nieuwe verlichting, vloerafwerking, stoelindeling, kleurplan en de vorm van het liturgisch centrum annex podium.

Vijf jaar daarvoor had De Jong Kantoormeubilair uit Dokkum Menorah nog zo'n 60 nieuwe Time Out stoelen geleverd. De Time Out is een stapelbare stoel van blank, gelakt beukenhout, met of zonder armleggers (met opdekje). Zitting en/of rugleuning kunnen worden gestoffeerd in een kleur naar keuze, of gebeitst worden in een andere kleur beits. De Jong noemt de stoel een budgetstoel: kwaliteit voor een niet te hoge prijs.

Een duurzame oplossing zou zijn de stoelen opnieuw te gebruiken in de verbouwde Zuiderkerk. Probleem was dat de kleur van de stoffering niet paste bij het nieuwe kleurenpalet van de Zuiderkerk. Verder waren de stoelen nog zo goed als nieuw.

Herstoffering bleek de oplossing. De stoelen gingen op transport naar stoelenfabriek De Valk in Sneek. Daar kregen ze een nieuwe stof, die wel paste. Er staan nu stoelen in de kleuren antraciet, rood en paarsblauw. De stoelen hoefden hiervoor de provincie Friesland niet te verlaten, wat de gekozen oplossing nog duurzamer maakt.

www.dejongmeubilair.com

www.ap-interieurarchitect.nl

www.devalkbv.com

Vraag onze gratis proefstoelen aan!

Kerkstoelen die goed zitten, er mooi uitzien en ook nog prettig geprijsd zijn!

Edisonstraat 5
2652 XS Berkel en Rodenrijs
010-2844018, rotterdam@arend.eu
www.sedya-kerkmeubilair.nl

Sedya
KERKMEUBILAIR•NL

Bestel online op:
www.kerkkaars.nl

RELIGIEUZE
KWALITEITS
KAARSEN

Bekijk ons compleet assortiment
kwaliteitskaarsen op www.kerkkaars.nl
Wij verzenden uw bestelling
binnen 24 uur.

Nieuwe bestemming voor leegstaande kerken

Veel kerken hebben tegenwoordig te maken met afnemende bezoekersaantallen of zelfs met leegstand. Gemeenten worden samengevoegd, waardoor zich de vraag opdringt wat er met het gebouw moet gebeuren

Dat is naast een zakelijke beslissing ook vooral een emotionele beslissing. Een kerk is niet zomaar een locatie. Het is een plek van samenkomst, waar mensen hoogte- en dieptepunten met elkaar hebben gedeeld. Mutare Vastgoed denkt graag met u mee over een passende bestemming voor de toekomst.

Mutare Vastgoed

In Mutare Vastgoed bundelen drie ervaren partijen hun krachten. Bogor projectontwikkeling brengt zijn kennis van vastgoedontwikkeling in en is daarmee de aangewezen partij om het project tot aan de vergunning te brengen. BIRE Real Estate zet haar inhoudelijke kennis van de Nederlandse vastgoedmarkt in en tB Projects levert de benodigde structure-ringswerkzaamheden en financiële slagkracht.

Wanneer u als kerkbestuur speelt met de gedachte om een kerkgebouw af te stoten, dan gaan wij daarover graag met u in gesprek. Zo'n kennismaking is uiteraard volstrekt vrijblijvend. Wilt u meer weten over onze werkwijze of over onze projecten? Neemt u dan contact met ons op voor meer informatie.

0183 640 034

info@mutarevastgoed.nl

 www.mutarevastgoed.nl

Kerk en toolbox

Moons Architecten bestaat bijna 35 jaar. Marina Moons, restauratiearchitect, heeft een brede ervaring in restauratie en herontwikkeling van monumenten zoals kerken en kloosters.

Tweeëneenhalf jaar geleden kwam dochter en kerkenspecialist Iris het familiebedrijf versterken. Samen ontwikkelden zij een toolbox om kerken maatwerkoplossingen aan te kunnen bieden.

Toekomst

Aan Moons Intaketafel denken gemeenten en Moons mee over de toekomst van de gemeente of parochie. Steeds vaker denkt een kerkbestuur na over de toekomst van hun kerk. Afhankelijk van de uitkomst volgt een advies hoe het best verder gegaan kan worden. Dit kan bestaan uit één of meerdere van onderstaande tools.

Kerk | en | Visie

Moons Architecten helpt al in een vroeg stadium helpen bij het meetbaar en inzichtelijk maken van uw kerkenbestand. Dit kan gemeentebreed of parochie afhankelijk. Zijn er mogelijk subsidiestromen voor bijvoorbeeld monumenten? Wat zijn de monumentale waarden en economische waarden?

Kerk | in | Toekomst

Wilt u advies over één specifieke kerk? Wij ontwikkelen samen met u meerdere realistische toekomstscenario's. Hierbij leveren wij maatwerk en voeren gesprekken met de belanghebbenden. Wij onderzoeken de mogelijkheden van de kerk, houden altijd subsidies in de gaten en verzorgen de procesbegeleiding.

Kerk | en | Quickscan

Als de oplossing voor uw kerk al gekozen is, denken wij mee over de haalbaarheid van de oplossing. Wij kunnen het principeverzoek bij de burgerlijke gemeente voor u verzorgen, door het plan gereed te maken voor een eerste toetsing, als schetsen of als uitgewerkte tekeningen. Hierbij krijgen we snel inzicht of het een haalbaar plan.

Kerk | en | Vergunning

Zijn alle ideeën uitgekristalliseerd? Dan is het tijd voor de omgevingsvergunning. Met deze laatste tool werken wij het plan helemaal tot in detail uit en dienen het vervolgens in bij de gemeente als vergunning.

BAVA LIGHT CONCEPTS

SYLVAIN POONSSTRAAT 14
2548 XX DEN HAAG
070 345 00 45
WWW.KERKVERLICHTING.EU

ARCHITECTURE PRODUCTION SALES

LICHTADVIEZEN * OMBOUWEN NAAR LED * RESTAURATIE * MAATWERK * MONTAGE * EIGEN FABRIEK

 www.moons.nl

Een **nieuwe** bestemming met **respect** voor het verleden

Nieuwbouw – Zeeuwse Morgen

Middelburg – Morgensterkerk

Mutare Vastgoed is gespecialiseerd in de herbestemming van maatschappelijk vastgoed, waaronder kerken.

Speelt u als kerkenraad met de gedachte om een kerkgebouw af te stoten? We bespreken graag de mogelijkheden van deze ontwikkellocatie.

MUTARE
VASTGOED

Spijksedijk 20L
4207 GN Gorinchem
0183 – 640 034

Postbus 82
7050 AB Varsseveld

info@mutarevastgoed.nl
www.mutarevastgoed.nl

HERSCHEL
infrared heaters

Maak kennis met **Halo**, de zeer efficiënte elektrische infraroodverwarming die is voor monumentale gebouwen ontworpen is.

Halo straalt geeft **geen licht** af, waardoor het ideaal is voor gebruik in gebedshuizen en erfgoed.

Langgolvig infrarood is een zeer natuurlijke en uiterst aangename stralingswarmte, **die mensen, objecten en het gebouw direct i.p.v. lucht verwarmt**. Het is vooral gunstig voor historische gebouwen en artefacten.

Halo wordt vervaardigd door Herschel in het VK en minimaliseert de ecologische voetafdruk door te worden vervaardigd uit **100% in het VK** gemaakt staal en aluminium.

Halo bevat geen bewegende delen en is daardoor stil en **onderhoudsvrij**. Vervaardigd volgens de hoogste normen en **ontworpen om een leven lang mee te gaan**. Halo kan worden geleverd met of zonder dimbare LED-verlichting en de optie van op **maat gemaakte decoratieve ontwerpen** en kleuren.

In combinatie met zonne-energie of groene stroom is **Halo 100% CO2-vrij**. Een duurzame verwarming en een van de gemakkelijkste en meest kosteneffectieve manieren om **nul-op-de-meter te bereiken**.

Energiebesparingen in grote gebouwen kunnen aanzienlijk zijn. Met een snelle opwarming en zeer weinig voorverwarmen kan de **besparing oplopen tot meer dan 50%** in vergelijking met op convectie gebaseerde systemen en warmtepompen.

Voor meer info bezoek: www.herschel-infrarood.nl/halo

Collectebonnen *een beproefd systeem*

Graag informeren wij u vrijblijvend over **mogelijkheden** en **fiscale voordelen** van het gebruik van collectebonnen ten gunste van uw kerk.

Tevens ontvangt u modellen en een bestelformulier.

De waarde van de bonnen bepaalt u zelf.

Informeer en bestel bij:

Thema Media
collectebonnen

Postbus 2096, 2002 CB Haarlem
tel (023) 517 83 28 fax (023) 55 333 50

info@collectebonnen.nl - www.collectebonnen.nl

(onderdeel van StyleMathôt, grafimedia-specialist)

wesotronic
audiovisual professionals

member of
u
utron group

De Jong
uw specialist in
kerkinrichting

Fontein
Dokkum

KANTOORMEUBILAIR

Bocksmeulen 35, Dokkum
T 0519 - 57 19 67
www.dejongkantoormeubilair.nl

het geluidBuro

Een prachtige akoestiek
en mooi geluid in elke kerk.

De Westerkerk, Amsterdam

www.geluidburo.nl

Kerk met een verhaal

In de Brielse Huiskamer

Begin mei 2022 opende de Brielse Huiskamer haar deuren, in de consistoriekamer van de Catharijnekerk. Van maandag tot vrijdag van tien uur 's ochtends tot vijf uur 's middags is iedereen welkom.

Tekst: **Kerkmagazine**

De consistorie bevindt zich aan de achterkant van de kerk, tegen de zijmuur aan. De statige consistoriekamer is niet langer een saaie vergaderzaal. De ruimte is 'gezellig' gemaakt, met tegeltjes aan de muur, nostalgische stoelen en kamerplanten.

Huiskamer

Het idee om de ruimte te gebruiken voor een sociaal project is van de Brielse Ellen de Vette. Zij begon ooit met koffieochtenden in de Jumbo, het bedrijf van haar en haar man Hans. Dit huiskamerproject was aanvankelijk bedoeld voor ouderen, die na sluiting van de plaatselijke bibliotheek en een ouderensoos geen plek meer hadden om samen te komen. De consistoriekamer van de Dom bleek de geschikte ruimte waar De Vette naar op zoek was. De Protestantse Gemeente Sint-Catharijne Brielle werkte er graag aan en ontvangt een vergoeding voor het gebruik van de ruimte. 's Avonds, als er vergaderd wordt, is de ruimte vrij beschikbaar voor de kerk. Voordeel: de informele inrichting van de kamer kan bijdragen aan een goede vergadersfeer. Overdag is iedereen welkom, er is geen leeftijdsdrempel. Vrijwilligers runnen de tent. De stichting Merula Weeshuis verraste de Huiskamer met een donatie van 1500 euro.

Monument

De Sint-Catharijnekerk, ook wel Brielse Dom genoemd, is een markant monument op Voorne en Putten. Kerk en toren werden gebouwd tussen 1417 en 1482, waarbij in 1456 een groot deel door brand werd verwoest. De herbouw start in 1462, maar in 1482 was het geld op. Kerk én toren konden niet worden afgebouwd. De toren bleef steken op 60 meter hoog in plaats van de beoogde 120 meter. Bij binnenkomst wordt valt de overweldigende ruimte met een prachtige lichtinval op. Indrukwekkend ook zijn de pilaren, grafzerken en de vier gebrandschilderde ramen. Rond de pilaren bevinden zich 18de-eeuwse banken, ooit bestemd voor het stadsbestuur en kerkelijke en wereldlijke autoriteiten. Het 'gewone' volk stond of nam zelf een stoeltje mee. In de zuidbeuk is het Oranjeraam te zien, dat herinnert aan het huwelijk van niet minder dan Willem van Oranje met zijn derde vrouw Charlotte de Bourbon. Wij schrijven 1678. In de noordbeuk bevindt zich het raam dat is gewijd Rochus Meeuweszoon. Hij vernielde op 5 april 1572 het Nieuwlandse sluisje. Hierdoor kwamen de polders aan de oostkant van Den Briel onder water te staan. Dat was geen natuurproject, het verhinderde de Spanjaarden om de stad op de watergeuzen te heroveren.

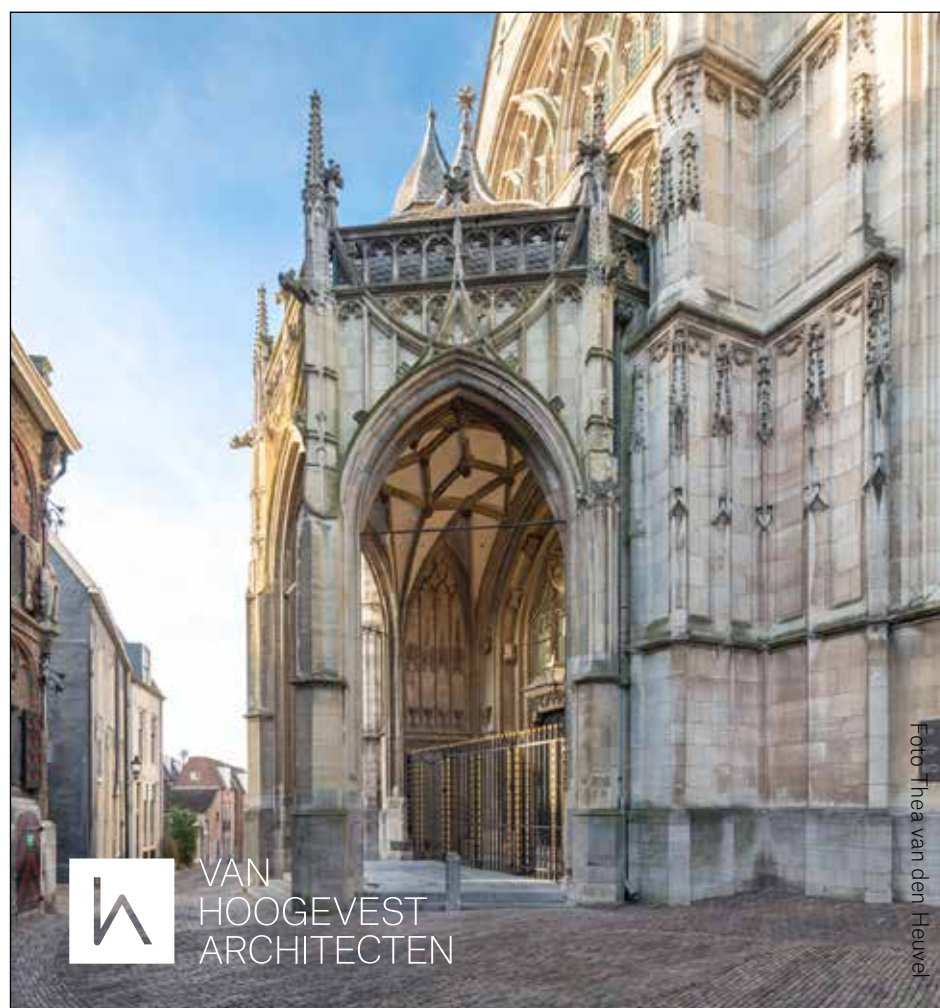

STICHTING
DE BRIELSE HUISKAMER
Hier is geluk nog heel gewoon

Wellicht minder heldhaftig zijn de timmerlieden, kleermakers en kooplieden. Aan hen herinneren drie grote gildenborden, beschilderd met Bijbelteksten die betrekking hebben op de beroepsgroep.

Openstelling

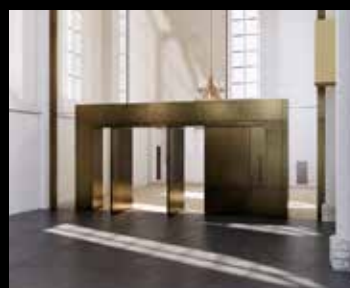
Van Pasen tot eind oktober is de kerk op maandag tot en met zaterdag open voor bezoek, en in juli en augustus ook op zondag. Vijfentwintig vrijwilligers maken deze openstelling mogelijk. Per jaar wandelen zo'n 10.000 bezoekers over de drempel van de kerk. De toegang bedraagt 1 euro en euro 50 cent voor kinderen. De opbrengst is bestemd voor het onderhoud van de kerk. Naast vele Nederlanders komen er ook toeristen uit Europa en daarbuiten. De toren, net gerestaureerd, kan in 318 treden beklommen worden en biedt schitterend uitzicht, bij helder weer tot aan Europoort en de Maasvlakte. Een informatiezuil biedt teksten over de bouw van de kerk, het interieur, de gebrandschilderde ramen en het orgel. Aan de toeristenbalie is van alles te koop. Naast het Brielsche mandje, vier soorten overheerlijke drop, bier, likeur, boeken en informatieve lectuur over Brielle en het kerkgebouw.

**STEVENSKERK
NIJMEGEN**

**RESTAURATIE
VERDUURZAMING
HERINRICHTING**

Foto Thea van den Heuvel

**VAN
HOOGEVEST
ARCHITECTEN**

Het maken van kerkpresentaties opnieuw uitgevonden

KerkBeamer proberen?
Vraag nu jouw account aan!

kerkbeamer.nl/account

KERKBEAMER
Kerkpresentaties maken en afspelen.

boogert
BEKROOND BOUWERS

**VAKMANSCHAP
SINDS 1890**

Met respect en bewondering voor cultureel erfgoed, worden kennis en kunde bij ons geborgd, doorgegeven en ingezet in de praktijk; al 4 generaties lang. Met bewezen kwaliteit, gecertificeerd als Erkend Restauratiebedrijf voor Monumenten.

Bouwbedrijf Boogert | Manteling 8, Oosterland | T 0111641596 | bouwbedrijfboogert.nl

Energie voor Kerken

helleman's
ENERGY CONSULTANCY

**Energie voor Kerken:
óók uw adviseur in verduurzaming**

Energie voor Kerken is meer dan een inkoopcollectief. We adviseren kerken bij verduurzamingstrajecten. Wilt u energieverbruik monitoren en maatregelen nemen om minder energie te verbruiken? Helleman's Consultancy heeft de afgelopen jaren veel kerken concreet geholpen.

Meer weten?
Mail of bel Tom Peters via evk@helleman'sconsultancy.nl of 06 - 82 91 53 49.

Energie voor Kerken is een initiatief van het CIO-K in samenwerking met energieadviesbureau Helleman's Consultancy

energievoorkerken.nl

Kerkennieuws

Kerkproeverij Apeldoorn

Meer dan twintig kerken in Apeldoorn openden onlangs hun deuren.

In een park in de stad konden inwoners genieten van muziek, (kinder)koren, dans, een springkussen en een foodtruck. Diverse spreker vertelden kort iets vanuit de Bijbel. In datzelfde weekend stonden de deuren van de deelnemende kerken wijd open. www.kerkproeverij-apeldoorn.nl.

Eusebiuskerk Arnhem

De restauratie van de Eusebiuskerk in Arnhem kreeg een verrassende finale.

De werkzaamheden waren bijna ten einde, toen er tijdens het slopen van de toiletruimte ornamenten werden gevonden. Dit stukje van de kerk heeft de Tweede Wereldoorlog doorstaan en is ontworpen door de bekende architect Joseph Cuypers. De ruimte was aanvankelijk bedoeld als kantoor voor Meike Verhagen, directeur van de kerk. Dat gaat nu niet door. De ruimte wordt in oude luister hersteld. De kosten bedragen 216.000 euro, waarvan de Provincie Gelderland 116.000 euro betaalt. De overige kosten moeten nog worden geworven.

Beatrixkerk Ede

De protestantse gemeente in Ede wil de Beatrixkerk graag als enige kerkgebouw gaan gebruiken.

Daartoe vindt op dit moment onderzoek plaats. De algemene kerkenraad wil per 1 september volgend jaar alle vijf wijken van de protestantse gemeente laten opgaan in één gemeente. De beslissing hiervoor valt voor het einde van dit jaar. De redenen voor deze fusie liggen in

teruglopende inkomsten en oplopende kosten voor energie en het onderhoud van de kerkgebouwen en pastorieën. De gemeente leed vorig jaar een verlies van 165.000 euro op een totaal van kosten en uitgaven van ruim 1 miljoen euro. De gemeente steekt liever geld in mensen en activiteiten dan in stenen en gebouwen. De protestantse gemeente telt 3500 leden.

RK Etten

De rooms-katholieke St.-Martinuskerk in Etten wordt een dorps huis.

De kerk uit 1923 is ontworpen door dezelfde architect van de rooms-katholieke St. Bavo in Haarlem. Sinds 1999 is de kerk een rijksmonument. In de voorbije jaren is de kerk in gedeelten gerestaureerd. De kerkfunctie houdt nu op met bestaan, het wordt een huis voor het hele dorp.

Carillon Garderen

Het carillon in de Dorpskerk van Garderen krijgt een opknapbeurt.

Het klokkenspel moet straks beter te horen zijn. Door een lokale stichting (De Barneveldse Beiaard) is met succes subsidie aangevraagd. Belangrijkste punten om tot opknappen over te gaan is de draagkracht (de schuine luiken dempen nu teveel) en het beter bereikbaar maken. Voor dat laatste is een trap gemaakt,

waardoor schoolklassen en andere doelgroepen makkelijker boven kunnen komen. De dorpskerk in Garderen dateert van 1859. De toren is veel ouder, deze werd in de vijftiende eeuw gebouwd. In 2006 is in de toren een nieuwe beiaard in gebruik genomen met in totaal 44 klokken. Daar kan straks heel Garderen van genieten.

Klooster Glanerburg

Het voormalige kloostercomplex Dolphia in Glanerbrug is in andere handen gekomen.

Een vastgoedbeheerder nam het complex over van de woningcorporatie. Het gebouw stamt uit 1937 en is gebouwd in opdracht van de kapucijner monniken. Het klooster werd sinds 1972 verkocht en sindsdien in gebruik als verzamelgebouw voor bedrijven. De nieuwe eigenaar wil de ruimten in dit rijksmonument nieuwe bestemmingen geven, maar het gebouw zo veel mogelijk in traditionele stijl behouden. Er wordt wel volop ingezet op energiebesparing en duurzaamheid.

Vleermuis Groesbeek

In het dak van de Rooms-katholieke kerk in Groesbeek zit een vleermuis.

Het is een grootoorvleermuis. Zijn aanwezigheid zorgt ervoor dat de restauratie pas volgend voorjaar verder wordt opgepakt, nadat is uitgezocht welke maatregelen

SYNDESIE

het juiste licht op het juiste moment

Leer meer over de app, de lampen en lichtoplossingen voor uw kerk op
WWW.SYNDESIE.NL

info@syndesie.nl Nico Heijboer 06-51204737
Frank de Vos 06-52460143

offex Kerkinrichting

Stoelen,
tafels,
garderobes,
podia en meer!

Vraag advies
aan dé
specialist

Kerkstoelen.nl

Tel. 0183 745353

Kerkennieuws

nodig zijn. De steigers staan al sinds vorig jaar om de kerk. Ook in Kootwijkerbroek (zie verderop) verstoort dit schepsel de menselijke plannen.

Hardenberg vrijgemaakt

De Gereformeerde vrijgemaakten in Hardenberg openden onlangs een 'Pad van hoop'.

Het pad is 145 meter lang en loopt achter het kerkgebouw. Het pad is gemaakt van natuurlijk materiaal en beeldt een tijdspad uit met Bijbelse geschiedenissen. Op 142 bordjes langs het pad staan de namen aangegeven van belangrijke personen in de geschiedenis van het volk Israël. Op ieder bordje staat een QR-code die een tekst laat zien over het personage. Het Pad eindigt bij een kruis. Het Pad van hoop is overdag vrij toegankelijk voor publiek, na zonsondergang is het gesloten.

GG Kootwijkerbroek

De Gereformeerde Gemeente in Kootwijkerbroek wordt voor de laatste maal vergroot. Er komen 300 zitplaatsen bij in het nu 1800 zetels tellende gebouw. Het gebouw heeft nu een bijzondere puntkap met vier schuine kanten. Die kap wordt vervangen door een rechte kap. De kerkenraad heeft bepaald dat dit de laatste

uitbreiding wordt. Naast het vergroten van het gebouw pakt de gemeente flink uit als het gaat om onderhoud. Asbest wordt verwijderd, er komt goede ventilatie en de kerk vergroent met een warmtepomp, zonnepanelen en isolatie. Planning en bouwkosten zijn op dit moment onbekend.

GK Kootwijkerbroek sluit

De ene kerk in Kootwijkerbroek verbouwt, de andere sluit.

Op 31 december wordt in de Gereformeerde

Kerk in het Gelderse dorp de laatste dienst gehouden. De gemeente, van zo'n 260 leden, wordt ingevoegd in de grotere buurgemeente in Voorthuizen. Reden van opheffing is dat de kerkenraadsvacatures moeilijk te vervullen zijn en de gemeente vergrijsd. Ook neemt de belangstelling voor kerkelijke activiteiten doordeweeks af en zijn er op zondag maar een goede handvol kerkgangers. Het kerkgebouw zal zeer waarschijnlijk behouden blijven.

Vleermuis Kootwijkerbroek

Een extra onderzoek naar eventuele aanvliegroutes voor vleermuizen vertraagt de bouw van een kerk in Kootwijkerbroek.

De kerk wordt gerealiseerd voor de Gereformeerde Gemeente in Nederland. De provincie vroeg om het aanvullende onderzoek. Voordat er gebouwd kan worden, moet eerst het bestemmingsplan worden gewijzigd, waarbij het onderzoek naar de aanvliegroutes onderdeel is van de bestemmingsplanwijziging. Echter: er werden geen aanvliegroutes gevonden. Daarmee kan het proces verder, de bouw start zeer waarschijnlijk begin volgend voorjaar. De nieuwe kerk zal 600 zitplaatsen tellen, uitbreiding tot circa 1100 is mogelijk.

Kerk Malden

Er komen 23 appartementen bij het r.k. kerkgebouw van Malden, is het plan.

De kerk zelf blijft intact, alleen de kerkzaal wordt verkleind. Daarbij worden de woningen gerealiseerd in een uitbreiding rond twee nieuwe binnentuinen. Vanwege het afnemende aantal kerkgangers zette de parochie de kerk te koop. Een compactere kerkzaal waarbij de uitstraling van het markante gebouw bleef bestaan, was een grote wens. In het ontwerp blijven karakteristieke gevels bestaan en ook de kapel, het doopvont en het glas-in-lood behouden. De verkleinde kerkzaal wordt in de toekomst ook gebruikt als multifunctionele zaal voor andere bijeenkomsten.

Onderdeel van:
KERKENPLATFORM.NL

OUDE GEBOUWEN NIEUWE TIJDEN?

- Kerkenvisie
- Breder gebruik
- Herbestemming
- Afstoot
- Uitbreiding
- Nieuwe locatie
- Ander kerkelijk gebruik

KAADer kerkadvies

Kampen | Rotterdam | 06 24491848 | info@kaader.nl | www.kaader.nl

MAHR
Heizung Klimatechnik
seit 1841

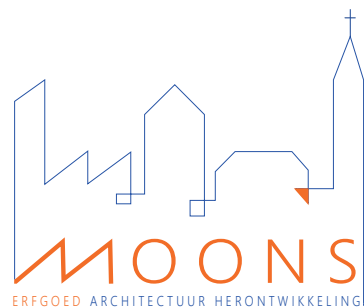
Kerkverwarming

Aangepaste Techniek voor u kerk

iStock.com/shapecharge, iStock.com/jotily

- _ individuele oplossingen voor verwarmings en klimaat techniek
- _ duurzame concepten gecombineerd met en laag mogelijk behoefte aan energy
- _ eigen productie op maatwerk en service uit een hand
- _ bijzonder Know-How van klimaat controle en verwarming van kerken
- _ MAHR-Actherm® – eigen regeltechniek voor individuele oplossingen.
- _ vrijblijvend en competent advies door onze medewerkers in heel Europa

 nederlandstalig www.kerkverwarming-mahr.nl
 +49 171 3044 790 info@mahr-heizung.de

KERKEN
ARCHITECTUUR
VERDUURZAMING
SUBSIDIES*
ONDERZOEK
PROCES-
BEGELEIDING
ADVIES
RESTAURATIE

WWW.MOONS.NL

*tot 30 november is de herbestemmings-
subsidie bij de Rijksdienst aan te vragen!

Pro Rege Rotterdam

Pro Rege Rotterdam

Kerkelijk centrum Pro Rege in Rotterdam-Kralingen wordt verkocht.

Sinds 1924 kerkten de gereformeerden uit de stad er. In 2010 sloot het kerkgebouw haar deuren, waarna het nog 10 jaar in gebruik was bij de Holland Methodist Church. De Gereformeerde Kerk ging op in de protestantse gemeente van Rotterdam-Kralingen en kerkt in de Hoflaankerk in de havenstad

Schoonebeek 400^e Groene kerk

De protestantse gemeente in Schoonebeek is de vierhonderdste 'groene kerk'.

Het initiatief Groene Kerken startte in 2011 en stimuleert kerkelijke gemeenschappen om concrete stappen te zetten in verduurzaming en zorg voor Gods schepping.

Schoonebeek Groene kerk

Hervormde Stavenisse

De hervormde gemeente in Stavenisse wil graag weer aan het werk.

Het dak van de consistoriekamer moet

hoognodig vernieuwd worden, de glas-in-loodramen willen graag opnieuw verlood worden. Nieuw glas is niet nodig, het oude kan worden hergebruikt. De totale kosten van de restauratie bedragen ongeveer 480.000 euro, waarvan 300.000 euro komt van provinciale en rijkssubsidies. Het resterende bedrag wordt door de kerkelijke gemeente zelf bij elkaar gebracht, iets wat bijna gelukt is. Het huidige kerkgebouw dateert uit 1911. Tijdens de watersnoodramp in 1953 stond het water ruim 3 meter hoog in de kerk.

Kerk Steenwijk

In Steenwijk is de voormalige Gereformeerde Kerk in gebruik als woonzorglocatie.

In het gebedshuis bevinden zich nu 39 woonstudio's voor ouderen met een verstandelijke beperking. De officiële opening kreeg als thema 'Van gewijd huis naar passend thuis' mee. De monumentale buitenkant van de kerk bleef bij de verbouwing behouden. Het gebouw heeft een monumentale status.

Voor deze rubriek maakt Kerkmagazine dankbaar gebruik van allerlei schriftelijke en digitale bronnen. Hieronder zijn het Reformatorisch Dagblad, diverse regionale kranten (via Google alerts), Facebookpagina Nederlands religieus erfgoed, Stichting Alde Fryske Tsjerken, Stichting Oude Groninger Kerken, Stichting Oude Gelderse Kerken en websites van plaatselijke gemeenten, parochies en kerken. Uw tips zijn welkom op redactie@kerkmagazine.nl

Toren Venlo

De kerktoren van de Sint Martinusbasiliek in Venlo staat in de steigers.

Het geheel krijgt nieuwe verlichting en een nieuwe trap. Een uitgebreide inspectie van het staalwerk mag daarbij niet ontbreken. Veiligheid gaat voor alles en daarom moet een en ander worden vernieuwd. De werkzaamheden worden binnen afzienbare tijd afgerond.

Sint Martinusbasiliek Venlo

Mozaïek Zeeland

Dit najaar startte Mozaïek0118 officieel met diensten in Zeeland.

In september dit jaar was er ook al een live-verbinding met de moedergemeente Mozaïek0318, uitgezonden vanaf een camping in Vrouwenpolder. Inmiddels heeft de evangelische gemeente 'vestigingen' in Nijkerk, Apeldoorn, Rotterdam, Amsterdam en in de regio Almere, de regio Katwijk, regio Steenwijk en regio Rijssen. De gemeente groeide dit jaar met maar liefst zeven plaatsen.

Kryptonstraat 22
6718 WR Ede
0318-845 980
info@rdj-av.nl
www.rdj-av.nl

Cursusdata 2022

Videotechniek
28 september 2022
19:30-22:00 uur

Geluidstechniek
21 september en 5 oktober
19:30-22:00 uur

Meer informatie
rdj-av.nl/cursussen-voor-kerken
info@rdj-av.nl

- Vaste audiovisuele installaties
- Adviestraject voor kerken
- Cursussen voor Kerktechnici

Wij realiseren eenvoudig te bedienen audiovisuele installaties voor Kerken.

Silas Groep

Partner van kerken

Onze stichtingen bieden een brede waaier aan dienstverlening aan christelijke kerken op het gebied van financiën en vastgoed. Daarnaast geven wij advies bij kerkgebouwwerelateerde vragen. Wij bieden maatwerk, zonder winstoogmerk en met veel kennis en ervaring over de specifieke context waarin kerken werkzaam zijn. Wij staan naast de kerken, omdat we vanuit onze christelijke inspiratie werken.

Wat kunnen wij voor u betekenen?

KKA
Administraties & Advies
 KKG
Rentmeesters & Makelaars
 KKG Adviseurs
Rentmeesters & Makelaars

www.SilasGroep.nl
 ☎ 033 - 467 10 12 📱 033 - 467 10 10

Van Lierop houdt uw monument waardig...

- > HOUTINSECTENBESTRIJDING
- > ZWAMBESTRIJDING
- > HOUTHERSTEL MET EPOXYTECHNIEK
- > VOCHTBESTRIJDING
- > ONDERZOEK
- > ONDERHOUDSABONNEMENTEN

MEER DAN
60
Jaar
ERVARING

 Van Lierop
Conserveert & Herstelt Hout | Verdrift Vocht

© 0172 43 35 14

WWW.VANLIEROP.NL

Streamit draadloos

De beste oplossing voor iedereen die zonder vaste internet verbinding verbonden wil blijven met zijn eigen kerk.

www.streamit-kerkradio.nl

STREAMIT

Zandven 26 5508 RN Veldhoven

www.streamit-kerkradio.nl

t. 040 255 60 36

info@streamit.eu

**KEES
POST
HUMU
S
VERTELT**

Oude verhalen
vroom en vrolijk
verteld in kroegen
en kerken

Viering, voorstelling of workshop
rond geloof en duurzaamheid

Viering of voorstelling 'Aan tafel!';
de mooiste maaltijdverhalen uit de Bijbel

Op maat geschreven musicals
voor gemeentes en parochies

Kees Posthumus is
verhalenverteller,
kerkjournalist en
dagvoorzitter.

www.keesposthumus.nl

ORIGIN
marketing groep

info@originmarketing.nl

Coosje Buskenstraat 174

4381 LJ Vlissingen

LOGO ONTWERP

DRUKWERK

ADVERTENTIES

FLYERS

MAGAZINES

BANNERS

BOEKEN

EEN
verrassend
MARKETINGBUREAU

www.originmarketing.nl

 kerkdienstgemist.nl

WESTMINSTER ABBEY

LONDEN - ENGELAND

Kerken hebben vandaag de dag niet enkel een religieuze functie. Ze worden ook ingezet voor culturele, maatschappelijke en kunsthistorische evenementen. Wij adviseren u graag bij uw keuze voor meubilair tijdens alle waardevolle momenten in uw kerk.

casala®

showroom
Rolweg 10
4104 AV Culemborg
0345 51 73 88
info@casala.com
WWW.CASALA.COM